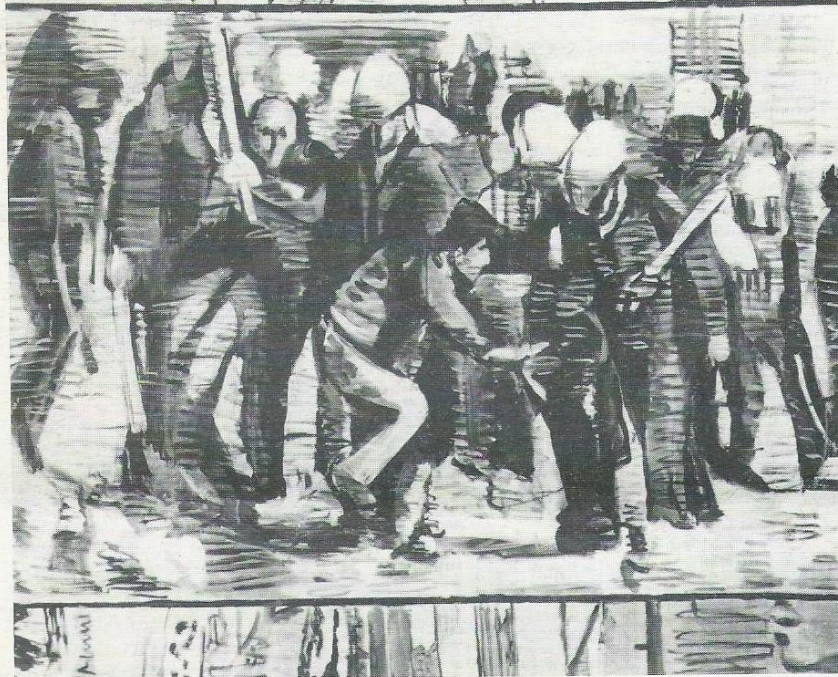
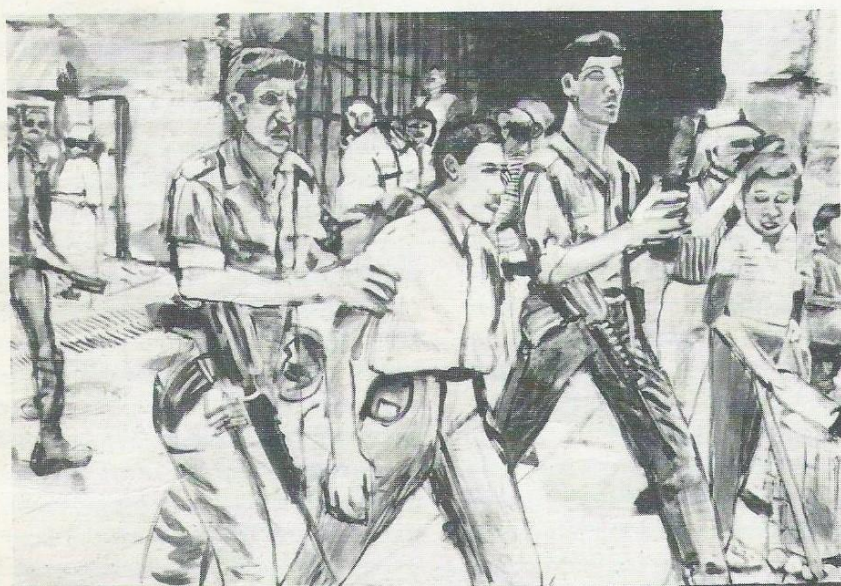

הגבול

דצמבר 1990

על הגבול שיש

סיני פתר

יש גבול, והגבול הזה עובר בכמה מישורים. במישור הפוליטי זהו הקו הירוק, או כל קו המפריד בין עצמי-אותנו לבין העצמאות הפלסטינית העתידה. במישור המוסרי זהו הקו המפריד בין מה שחיוני להגנתי לבין הפגיעה המכוונת בזכויותיו ובגופו של אדם אחר. אלף ימים של אינתיפאדה ודיכוי הבהירו מה פירושה של פגיעה מכוונת. באו סראם חוסיין ושותפיו לברית הפאן-ערבית הלא-קדושה והזכירו לנו את מה שחיוני להגנתנו.

אלף הצהרות ייאוש פלסטיניות לא יתירו את דמם או יבטלו את זכויותיהם של בני עם כבוש. עם זאת, זה הזמן לחזור ולמתוח את הגבול, שאולי היטשטש, בין כיבוש לבין הגנה. זה הזמן להשתדל ולהיצמד ליחידת המילואים — לא לעזוב את המערכה. להיות עם האנשים. זה נעשה קשה מנשוא, לפעמים בלתי-אפשרי. אבל מי שיכול, שיהיה שם צמוד — "צמוד" נוסח ישראל. גם כדי לסרב, כשצריך. סרבן הכיבוש של היחידה. ומוטב שיהיו שניים ויותר בכל יחידה. "לפקודה לא עוד תמיד אנחנו", היה כתוב על חולצתו של דני זמיר, קצין הצנחנים שסירב ונכלא. אבל להגנה — כן. תמיד. וזה הגבול.

הפסיקו להרוג שבו לדבר!

משמרות ביום א' 9.12.90

ירושלים מול משרד ראש הממשלה

בין השעות 10.00-16.00

תל-אביב מול הקריה בשעה 16.00

ציור שחור-לבן על-פי צילום מהטלוויזיה
צילום: איתן הילל

דיוויד ריב

שליטה שהיא בניגוד לרצונם ונוגדת בעליל את צורכי הקיום של מדינת ישראל.

ואני שואל את עצמי: מה צמח לנו בעם? כיצד זה לפחות מחצית ממנו איננה רוצה להיפרד מהשטחים ומהער-בים היושבים בהם. האם אזרחי המדינה הזאת לא רואים מה קורה להם בביתם. הם שולחים את ילדיהם לכל המשי-מות המאוסות והבלתי-אפשריות הללו, להיות סוהרים, להתמודד בסילוני גז עם מידי-אבנים, להיות בזויים ונחותים. והחיילים הצעירים הללו מספרים שוב ושוב איך מכניסים אותם אל תוך המון פרוע, מוסת, אכול-שנאה ובר-זמן מצ-פים מהם להתנהגות ליברלית, מוסרית. הילדים האלה שלנו הם קרבנות של מדיניות מטומטמת, לא של הממשלה בלבד אלא גם של ההורים שלהם, של בני-ביתם! ומי שקם ואומר: "אני לא אשרת שם" צריך להתבייש בפני משי-פחתו וחבריו ולהיחשב למפ-רחוק ולא לאדם שזועק מעומק מצפונם וחכמתו הפוליטית. היום אני מוכן לומר שכאשר אני שומע קול-מצפון כזה, של יחיד אשר אינו מסוגל עוד, אני מכבד את אומץ-הלב והחוסן המוסרי שלו. אבל יותר מכך אני תובע את ביטול החוק אשר מחייב אותם לשבת שם. אני חושב שזו צביעות מאין כמוה, לשלול מהם את הזכות לסרב לשרת בשטחים, כאשר נותנים לרובות אחרים בעם פטור מלא משירות בצבא. מצפונם של הלוחם הצ-עיר פסול כביכול, אבל מצפונם של אלה שלא מקיימים שירות בכלל הוא כשר ומוכר על-ידי החוק!

דבר, 21.1.88, יצחק בן-אהרן

או הערכים. האמת המרה היתה שחייבים לשחרר את ישראל מה"ניצחון", כביכול.

אמרתי שהניצחון הגדול של מלחמת ששת-הימים עלול ליהפך לכישלון הפוליטי והמוסרי הגדול ביותר של מדינת ישראל, והשליטה שלנו, על כל כוונותיה הליברליות, תיהפך לשלטון כיבוש אכזר. על כן, נסיגה חד-צדדית היא גם למעננו ולא רק למענם. אם נמשיך לשבת בשטחים, אמרתי, נהפוך את בנינו מלוחמים ומגינים לסוהרים ולכובשים. לצערי הגדול לא שמעו בקולי. לא רק בימין אלא גם במפלגת העבודה, במפ"ם ובתנועה הקיבוצית. התמונה המצטיירת היום כרוה וחד-משמעית: גיהנום לכול. לא רק העמקת תהום הדמים בינינו לבין הפלסטינים, אלא הרעלה טוטלית של הרקמה החברתית וה-מוסרית של החברה הישראלית, כפי שמעידים ימים אלה והמשפטים הנערכים בהם.

את האווילות הזאת יש להפסיק לאלתר ולהשתחרר מהתפיסה הנלעגת שבלא הסכמת ערפאת או חוסיין לא נוכל להציב לעצמנו גבולות של ביטחון ולהשתחרר מעקת הכיבוש. גם היום בראש סדר-היום שלנו עומד הכורח לאפשר לפלסטינים ביו"ש ובעזה להיות אדונים לגורלם ולרפא את החברה הישראלית מהשחיתות שפשטה בה, שחזרה והרעילה אפילו את המצודות החברתיות הנע-לות ביותר של חיינו.

הפלסטינים בשטחים יבנו את ביתם בעצמם. אם ירצו בשיתוף-פעולה בדרכי שלום גם בתחום הכלכלי והתעסוקתי — יבואו אלינו, וליד שולחן הדיונים נעשה את הגבול שבינינו לגבול של שלום ושל שיתוף-פעולה כלכלי, חברתי וגם מדיני.

התנאי לכך, כמובן, הוא ששני הצדדים יראו את עצמם בני-חורין ושווים, וזאת לאחר שישראל תוכיח לפלסטינים במעשה, ולא במלל, שהיא מוותרת על שליטתה בהם,

האווילות חוגגת

יצחק בן-אהרן

האווילות חוגגת כיום את כל מפל-ותיה החזויות. אחרי מלחמת ששת-הימים קמו שלושה יהודים, ולהוותי רק שלושה, ולא דווקא מהאחרונים בשורה: דוד בן-גוריון, פנחס לבון ואנוכי, והזהירו מקביעת שלטון ישראלי מתמשך על ערביי השטחים. לא היתה תמימות-דעים בניסוח המדיניות שיש לנקוט. החתום מטה הציע שמדינת ישראל תמתח באופן חד-צדדי, בלי להמתין להסכם עם הערבים והפלסטינים, את קווי הגבול הביטחוני.

מדובר היה, קודם כול, בגבול המזרחי ובגבול הדרומי. כאשר לעזה בדרום היתה אחדות-דעים שיש להחזיר את כוחותינו לגבול הבינלאומי. אני הצעתי נסיגה חד-צדדית מכל האזורים ביו"ש ובעזה המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים. המלצתי על תיקון הגבול המ-זרחי בתיקונים חיוניים-ביטחוניים ולא דווקא בנסיגה לגבולות 1947. בשעה שכל המער-כות של הימין, ולצערי גם של מפלגת הע-בודה, ציפו לטלפונים והתנו כל נסיגה בהסכמי שלום, הזהרתי אני כבר אז מפני האשליה — שהיתה מקובלת על כל הממסדים הפוליטיים — שיש בידינו קלפים למיקוח; אני הזהרתי ואמרתי שלא קלפים בידינו אלא גחלים לוח-שות. השליטה במיליון ערבים תיהפך אסון למדינה, הן מבחינה ביטחונית, וחשוב לא פחות — מבחינה חברתית ומוסרית. טענתי שאין ממש בדיבורים על "שחרור" השטחים

דפים אלה, היוצאים מטעמה של "יש גבול", אינם מבטאים בהכרח את הדעות האידאולוגיות והפוליטיות המקובלות על כלל חברי התנועה, אלא את דעת הכותבים.

עריכת "דפי עמדה": ישי מנוחין
השתתפו: אורית הול, אמנון כרמון,
אורנה לוי, מייק לוין, סטפן לנגפור,
צבי גיראל
עיצוב והפקה: נבו, בע"מ ירושלים

לתגובות ומכתבים למערכת (לפרסום)
— ת"ד 6953, ירושלים 91068

מה הלאה

חיים ברעם

מאז הנפיק החבר פאירברג את מסתו "לאן", ובזאת דן דורות של תלמידים מוכיגורל לשעות ארוכות של שעמום איך-קץ, לא פסקו פובליציסטים מלעסוק בספ-קולציות על עתידנו. בדרך-כלל הגיעו למסקנה הצפויה שהעתיד לוט בערפל, ואני מתכוון עכשיו לאופטימיסטים שבהם. האחרים, רואי-השחורות, התבדו. מי שסבר שכל הפרויקט הציוני נידון מראש לכישלון לא הביא בחשבון גם גורמים מורכבים כמו טעויות קשות של אויבים, תהליכים עולמיים בלתי-צפויים או סתם נסים, שהם מטבע עובר-לסוחר בחלק זה של העולם. אם הייתי כותב את הרשימה הזאת לפני שנתיים, יש להניח שלא היה אפשר להימנע מפסקה המסכמת בסגנון תקיף והחלטי את פרק העלייה בתולדות ישראל. אין ולא יהיו עולים, הייתי כותב, והפוטנציאל להגירה היהודית לישראל נגמר. בינתיים חלו תהפוכות היסטוריות מרחיקות-לכת במזרח-אירופה, ודווקא ההוים והחולמים זכו שתגשם תפילתם והם יכולים לגייס שוב לעזרתם את הנשק החלוד של הדמוגרפיה.

מתברר שאין תחליף לעקרונות אוניברסליים מוצקים. מי שהתנגד לכיבוש כיוון שאסור לשלוט על עם אחר ולשלול את זכויותיו — נשאר איתן בעמדתו. מי שהגיע למחנה היוני רק מסיבות פרגמטיות עושה עכשיו את דרכו חזרה, למרכז הקונסנזוס. תמיד חשבתי שגם אם יגיעו לכאן עשרה מיליון יהודים, אסור לספח את הגדה, הרצועה ומזרח ירושלים, כיוון שמסגרת הלגיטימיות שלי כלאום באה לידי מיצוי בגבולות מדינת ישראל של ארבעה ביוני 1967. להישגי מלחמת 1967 יש רק תפקיד אחד: לתת לישראל שלום.

לא טריטוריה, אלא שלום. לכן יש לנו מכנה משותף עם כל מי שמוכן להילחם על עצם קיומה של ישראל, אבל אנחנו מסרבים להחיל את הפטריוטיזם הזה על השטחים. אם דוברי גוש-אמונים שואלים אותנו, בהיתממות הטיפוסית שלהם, מדוע אנחנו מוכנים להגן על בקעה, שהיתה פלסטינית לפני מלחמת השחרור, ולא על גוש עציון, שהיה אז בידיים יהודיות, התשובה שלנו ברורה ולא-מתנצלת: יש מסגרת מדינית, ושמה מדינת ישראל. היא שייכת לאזרחיה, הזכאים להגדרה עצמית ול-ביטוי פוליטי ותרבותי משלהם. מי שיתנכל לעצמאות הריבונית הזאת הוא תוקפן, וכולנו נצא נגדו. כל זה לא חל על השטחים, כולל מזרח ירושלים, השייכים לעם הפלסטיני. זהו הגבול. יש גבול גם לישראל הלגיטימית, וגם ללגיטימיות של מעשיה של מדינת ישראל. העיקרון הזה, למצער, לא השתנה, גם אחרי העלייה הגדולה של שנת 1990.

דווקא הטבח בהר הבית והרצח המשולש בבקעה החדירו את ההבנה הזאת גם לתודעתם של ישראלים שנטו להדחיק את הצורך בארגון מדיני של שתי הישויות, ישראל ופלסטין, משני עברי הקו הירוק. למרות כל הניואנסים של הכאילו-ויכוח בין שתי המפלגות הגדולות, בעצם קיימות רק שתי דרכים. הכול צפוי, והרשות נתונה: או שישראל תאמץ את דרך המשא-ומתן והשלום, ותאפשר את הקמתה של מדינה פלסטינית לצד ישראל, או שהחלופה הניאורנאצית של הטרנספר — תמומש.

בשנים האחרונות כתבתי פעמים רבות שכל ניסיון לגרש את הערבים בגירוש המוני יוביל למלחמת אזרחים. את הזוועה הזאת, שפירוש גם סוף עתידנו ועתיד ילדינו בארץ הזאת, יש למנוע, גם בכוח. נדמה לי שיש בישראל עשרות אלפי בני-אדם שמבינים את הדילמה הזאת, אבל מנסים להדחיק אותה. ההשלכות, וגם המסקנות, מפחידות מדי. אני לא בטוח שאנחנו יכולים להרשות לעצמנו את ההדחקה הזאת. האויב הפאשיסטי בארץ שואף לדמנו. הוא איננו צמחוני כלל ועיקר, ויש בדעתו לשטות בנו את האספסוף ולדכא אותנו בכוח. יש להתארגן כדי לקדם את

החזות הקשה בעוד מועד. תנועת "יש גבול" הצליחה להעמיד את שאלת השירות בשטחים על סדר-היום הלאומי, אבל לא נהפכה לנושא לחיקוי, וודאי שלא לתנועת המונים. אין זו בעיה ארגונית כלשהי. פעילי התנועה עשו כמיטב יכולתם. הכשל הוא כשל קונספטואלי, ונובע מ-ליטת הממסד בתקשורת, בבתי-הספר ובשאר מוסדות החינוך התיכוני והגבוה. אנחנו נוחלים כישלון הסברתי, על אף הפרנויה של הימין מהתקשורת השמאלנית. לאמיתו של דבר בתקשורת שולטים ממסדניקים מתונים, המיטיבים לנטרל כל מעשה או מחשבה רדיקליים. כל מה שמאיים באמת על הממסד מנוטרל במדינה הזאת, לא על-ידי רוני מילוא, אלא על-ידי יוסי שריד. כל עוד לא ננתח, לפחות לעצמנו, את המציאות הזאת, לא נוכל ליישם את דרכי המאבק החינוכיות להצלחה. אנחנו עדיין מחפשים את האלפים שילכו בדרך הקשה של חריגה מקונוונציית הציות — וזאת מתוך קבלה של שלטון החוק. אין שום קשר בין החוק והמשפט לבין השירות בשטחים, אבל גם אנחנו הפנמנו את הדעה המקובלת בנושא ואנו מכריזים בכל מקום על "נכונותנו לשלם את המחיר" על הפשע הגדול שביצענו. צריך להתנער מן התפיסה הזאת. מי שמבצע את הזוועות בשטחים עובר על חוקי המשפט הבינלאומי ועל כללי אמנת ג'נובה הרביעית. אסור לישראל, כמדינה כובשת, ליישב אפילו אזרחי ישראלי אחד בשטחים, ולכן הדרישה להגן על ההתנחלויות ועל המתנחלים איננה צודקת, איננה מוסרית ואיננה חוקית.

צפויים לנו הרבה ימים קשים, ואני מקווה שיימצא בנו הכוח לעמוד בהם. העתיד כבר מקופל בתוך הימים האלה, אבל גם הבלתי-צפוי לא ישנה את הדבקות במוסר אוניברסלי ואת דחיית המוסר השבטי. "יש גבול" תהיה, גם בעתיד, התנועה הכי-רלבנטית והכי-חשובה בשמאל הישראלי, ולכן הכרחית כל-כך השמירה הקפדנית על המסגרת, על המהות, ועל החברות.

חיים ברעם, עיתונאי, כותב ב"כל העיר"

"לאן הגענו... קיבינימאט?"

גדעון ספיר

עמים אני משתעשע במשחקי עתיד-נות. מאוד מסקרן אותי לדעת איך ישרטט היסטוריון העתיד את סרבני הכיבוש והדיכוי. מה יאמר על תנועת "יש גבול"? איך ינתח את מאבקן של רצ, מפ"ם והקיבוץ הארצי נגד סרבני הדיכוי? עד שזה יקרה, אנו כבר נהיה בעולם שכולו טוב. בינתיים צריך להמשיך ולאכול את כל הקש והגבבה שמרעפים עלינו יריביו המתהדרים בנוצות תנועת השלום.

אינני מפסיק להתפעל מכישורי מפ"ם וה-קיבוץ הארצי לפתח יכולת מרשימה כל-כך של שניות: מחד גיסא הם נשבעים יום-יום מחדש לאחוות העמים, ככתוב בכל בוקר בראש העמוד הראשון של "על המשמר", טופחים באהבה עצמית על חזם נוכח עמדתם המוצהרת בזכות ההגדרה העצמית של הפ-לסטינים ונגד הכיבוש; ומאידך גיסא מגייסים את כל משאביהם נגד חברים מצפוניים המה-רהים באי-השתתפות במסכת הכיבוש, הדיכוי, ההשפלה, ההרג והענישה הקולקטיבית. ראשי הקיבוץ הארצי עורכים כנסים למחזורי הגיוס כדי לגדוע כל הרהור על סרבנות. "על המשמר" מגויס למאבק זה ומפרסם מאמרים בגנות הסירוב. למשל: "הסרבנות היא צביעות" (2.9.90) מאת נפתלי בן-משה, אחד העסקנים הבכירים של מפ"ם, שנחשב פעם — ככל שזה יישמע מוזר — לשמאל מפ"ם. אבו וילן, איש נגבה ומי שנבחר לפני זמן-מה למזכיר מפ"ם, הוקיע את הסרבנים וקבע שהם נמצאים "מחוץ למשחק" ועל כן הם בעצם "לא פה" ("חדשות" 30.7.90), והרחיק לכת בקביעתו כי הסרבנות אינה עומדת בקריטריון של הגדרת המוסר ("הארץ" 6.8.90).

אז זהו, חברים: תלכו להוציא אנשים ממיטותיהם בלילות, תפוצצו בתים, תשברו עצמות, תהרגו ותפצעו ילדים ונשים, תטילו עוצר, תדכאו את רצונם של נכבשים להש-תחרר מהכיבוש — והכול בשם המוסר ואחוות העמים.

כמעט אין נימוק שלא הוזכר בוויכוח הזה, ועולה תחושה של דשדוש במי אפסיים מן החזרה הבלתי-נלאית כי כיבוש הוא כיבוש הוא כיבוש ואין לאיש זכות לדכא חירויות אדם, וכל עם ויחיד רשאים להתקומם נגד כיבוש וכל בעל מצפון חייב לסרב לקחת חלק

בכך. שם, במפ"ם, ב"על המשמר", בקיבוץ הארצי, בניגוד למלל שהם משחררים בהודעות לעיתונות, בעצם מאמינים בכיבוש נאור, בהרג הומני, בענישה קולקטיבית הוגנת, בהשפלות ובטרטורים צודקים, בשבירת עצמות נעימה, בעינויים ידידותיים.

ולכן, במקום להמשיך את הוויכוח בדר-כים השגרתיות איעזר בעדויות שפורסמו, וכך יתקיים בי הכתוב כי המביא דברים בשם אומרם מביא גאולה לעולם.

ספרן של רולי רוזן ואילנה המרמן "משור-רים לא יכתבו שירים" (הוצאת "עם עובד", 1990) הוא עדות מהממת על ההתרסקות המוסרית וההתבהמות שגרם הכיבוש.

יוסי, בן עשרים ושמונה, סמל תותחנים, תושב עיירת-פיתוח ועובד במפעל קיבוצי, יצא למילואים בעזה. הוא יצא למילואים ליכודניק שרוף, שונא ערבים לתיאבון, מוכן לזלול שני ערבים לכל ארוחה.

כשקיבלתי את המילואים אמרתי: 'טוב מאוד, נלך ונכניס להם'. לחבר'ה שלי אמרתי: אם תשמעו על ערבי מת בעזה, תדעו, זה יוסי הרג אותי.

(עמ' 27)

הוא הוצב כשומר במחנה המעצר אנצאר 2, והזוועות שהיה עד להן מיתנו אצלו את שמחת ההריגה, ולאט-לאט החל עובר תהליך של ביאוס ושינוי.

היה איזה קטע שם שבחור הגיע עם יד עקומה, כתף בחוץ. וזה היה נורא נורא מזעזע שמה. הוא בכה, מה זה צעקות. והכניסו אותו לרופא, הרופא בדק אותו, והיה צריך לפנות אותו לבית-חולים. אז החוקרים אמרו: "לא, אנחנו רוצים קודם לחקור אותו". והוא נכנס לחקירות, והוא יצא, מה אני אגיד לך, אני ראיתי ממש את הכתף שלו בחוץ. ממש את הכתף שלו בחוץ. אז ניסיתי כזה לעזור לו ולעודד אותו — הוא צעק כל הזמן. כל הזמן הוא צעק ובכה, צעק ובכה. הוא בכה שמה שמרוב בכי אני כבר לא יכולתי לעמוד שמה, אמרתי לאחד החברים שיעשה לי טובה ויחליף אותי פה. יחליף אותי לאיזו רבע שעה, עשרים דקות, רק כדי להירגע. הלכתי כמובן לאוהל שלי כדי להירגע, כי לא יכולתי לראות את הדברים האלו. בכלל, בכלל, אמרתי לעצמי, מה, זה הצבא שלנו, ככה חינוכו אותו, בצבא שלנו? איזה מין דבר זה? לאן הגענו? לאן הגענו, אני מסתכל ואומר: קיבינימאט, אנחנו יהודים, שעברנו את השואה, ואנחנו מתחילים — סליחה שאני אומר את זה — אבל אנחנו מתחילים פשוט לשחזר את זה! בפירוש ככה, ממש ככה!

(עמ' 32-33)

הם חוטפים שמה מכות, מה זה מכות חוטפים שמה. אני לא יודע איך אפשר לתאר את המכות

האלו. אני הרגשתי ממש כמו חייל נאצי. ממש כמו חייל נאצי הרגשתי שמה. אני נורא מצטער שאני אומר את זה, אבל זו היתה ההרגשה שלי. (עמ' 34)

אני כבר הודעתי לקצינת הקישור שלי, שאם יהיה לי שוב מילואים באותו מקום, אני טרבלן. אם אתם רוצים, תשחררו אותי. לא רוצים, אני לוקח את התיק שלי והולך ישר לכלא, אין לי בעיה עם זה. אין לי בכלל בעיה עם זה! [...] לא האמנתי שאני אגיע למצב כזה. שאני אשנא אי פעם את המדים שלי. בפירוש לא האמנתי. היום אני לא רואה את עצמי שייד לארץ. לא רוצה להיות כאן. בפירוש לא רוצה להיות כאן. (עמ' 35)

יהודה מאור, בן עשרים ואחת, חייל אינתי-פאדה, תיעד את מה שראה וחווה כחייל צבא הכיבוש הישראלי בספרו "המפולת" (הוצאת ירון גולן, 1990).

המ"פ דפק חזק בדלת. השענה היתה מאוחרת, הרבה אחרי חצות. הסתערנו על בית אחד, ואף אחד, אף אחד לא הבין למה דווקא הבית הזה נבחר. אבל מה יש להבין? בלילה אתה לא שואל שאלות מיותרות, רק מבצע פקודות. זו היתה הפעם הראשונה שלנו בשטחים. בדיוק עם פרוץ ההתקוממות... ועד היום אינני יכול לשכוח את היום הנורא הזה, את ההתחלה. המ"פ ניפץ את זכוכית החלון ופקד על שלושה חיילים לנפץ את החלונות מסביב לבית. בעט בדלת, זעק והורה לאחד החיילים החזקים בפר-לוגה לשבור את הדלת... בעל הבית ואישונו עמדו בפינת החדר חבוקים זה בזה, מסוככים על ילדיהם הקטנים, רועדים מפחד מוות, וכל הזמן שמעת את החיילים צועקים ומקללים, שמעת את החיילים צוחקים צחוק מרושע ומפ-חיד, וראית אותם מרביצים, מנפצים חלונות, שוברים סתם כל מיני דברים, משתוללים, מת-נהגים כמו חיות פרא, משתרכים כמו שרוכים אחרי המ"פ, מחכים לעוד הוראות, לעוד פקודות להשחית, מחכים בקוצר-רוח לפוגרום. וה-מבטים האלה עם רצח בעיניים, המבטים המפ-חידים, הראשוניים האלה, מבטים של שנאה, פחד ובלבול. פרצופים של "בעצם מה אנחנו עושים פה, אבל אם יש פקודה להרביץ — אז קדימה להרוג". אף אחד לא העז לשאול: "למה אנחנו עושים את זה? מה אנחנו בכלל עושים פה?" פרשתי הצידה לפינה חשוכה שלא יראו אותי החבר'ה. שלא יראו את הדמעות. שלא יראו אותי בוכה. והתחלתי לבכות, ובכיתי ובכיתי. זה היה בשבילי כל-כך קשה לראות את זה. באותן דקות ממש ראיתי את אותם החיילים מחליפים מדים, ולובשים מדים בצבע שחור, נועלים מגפיים שחורים, גבוהים מבריקים, והם מצוחצחים, ואותם חיילים גם הם ניפצו, שברו, הרסו, קיללו, הרביצו, דרכו והשתוללו כמו חיות פרא ברחובות, בתוך הבתים, בסמטאות.

אמרתי לעצמי, זה לא קורה, זה לא יכול לקרות. אני ראיתי, אני נשבע, אותו לילה אני ראיתי שוב את הנאצים.

(דבר השבוע, 26.10.90)

נכנסנו לג'יפ. תוך כדי נסיעה במחנה נתקלנו בקבוצת ילדים שהתחילו לצעוק ולקלל. אחד מהם זרק עלינו אבן. המג"ד עצר את הג'יפ ובאדישות מדהימה יצא. חשבתי שעכשיו הוא בטח ייתן לי הרצאה כיצד לטפל בילדים הללו, אבל הוא לא אמר מילה. רק כרע ברך, דרך את הנשק, כיוון בין הכוונות וירה. ילד בן ארבע נהרג במקום.

(שם)

בריאיון עיתונאי נשאל יהודה מאור אם לא ראה גילויי אנושיות מצד החיילים.

לא. אף פעם אחת. ראיתי חיילים שמכים עוברי אורח באקראי, ככה סתם. ראיתי אותם מתעל-לים באוכלוסייה ומשפילים אותה... התפתחה אצלנו גישה עקומה: מי שלא מרביץ, הוא לא "משלנו"... בני הדור שלי, נצא אנשים מקולק-לים ופגומים, משוללי ערכים. אנחנו דור שכבר הושחת... חברים שלי, כשהם חוזרים מהצבא ורואים ערבים ברחובות תל-אביב, הם חדורי שנאה והם רוצים לעשות להם מה שעשו להם בצבא.

(דבר השבוע, 26.10.90)

עדויות אלה, אפס קצה של המפולת המוסרית של צבא הכיבוש הישראלי, חושפות את הכוזב ביומרת מפ"ם-רצ (לפחות גרסת שריד-כהן) והקיבוץ הארצי לשמור על "צלם אנוש" או מה שקרוי בלא מעט ציגיות ציונית "נורמות המוסר של צה"ל".

כיבוש כוויית על-ידי עיראק והת-מיכה הפלסטינית בסדאם חוסיין נוצלו כמובן היטב על-ידי הממסד הצבאי-ביטחוני בישראל למאבק בסרבני-הכיבוש. כמות השנאה השוטפת כיום את הציבור הישראלי כלפי הפלסטינים מקשה מאוד על שמירת הנישה ההומניסטית בחברה הישראלית. בתוך השמאל הישראלי חל סתף ניכר, שבא לידי מי-צוי בביטוי האומלל של יוסי שריד "שיחפשו אותי". הנכונות בישראל לרדות בפלסטינים, להשפילם, לטרטר אותם ולהרוג בהם המריאה לפסגות חדשות, והטבח המשטרתי ברחבת אל-אקצה ביטא כהלכה את פיתוח ערך החיים של הפלסטיני.

ואף-על-פי-כן, הצורך לסרב וההצדקה לסירוב לא פחתו. גם אם אין אנו רויים נחת מהתמיכה הפלסטינית בעיראק, אין לכך כל קשר באשר להמשך ההתנגדות לכיבוש הישראלי ולהפרת זכויות האדם. התנגדות זו היא בלתי מותנית בעמדתו של הציבור הפלסטיני כלפי המשבר במפרץ. בייחוד שעמדה זו היא במידה רבה פרי הבאושים של מדיניות הסירוב

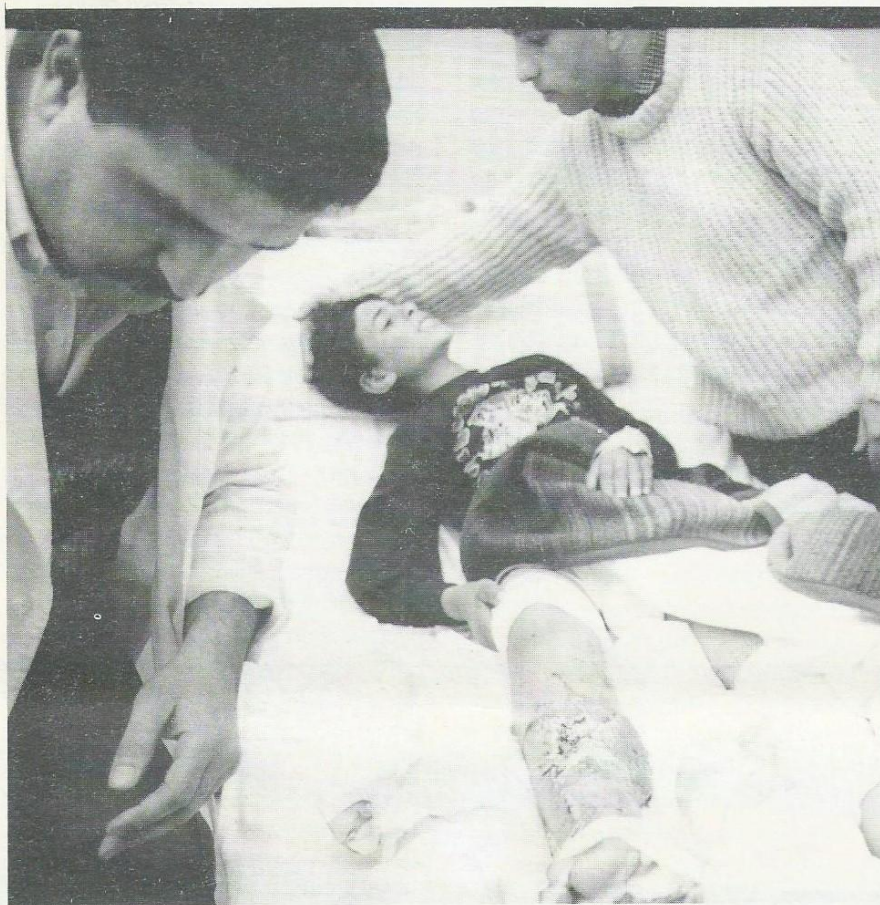
לחירות האדם. מה חשוב יותר? יחסים טובים עם פושע מלחמת לבנון רפול, עם עבר-ייני האינתיפאדה שומרון, מצנע, מרדכי, עם החברה מהתק"מ שתומכים בעברין האינתי-פאדה הראשי רבין, עם האלופים ברק וגורן שאתם גדלו בקיבוץ, בתנועה וכו' — או הנאמנות להצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם?

בשעה ששורות אלה נכתבות אין אנו יודעים אם תהיה מלחמה אם לאו. האם ניכנס לסח-רור של השמדה עצמית במלחמה גרעינית-כימית-ביולוגית או שמא נינצל בדרכי שלום? קריצות-העין הישראליות כלפי האמריקנים, המזמינות ללחוך על ההדק, מוכיחות שוב את קלות-הדעת הישראלית ונכונות ההנהגה הישראלית להמר על כל הקופה. פתרון של שלום בלי ירייה אחת נראה לישראל כישלון נוראי. לאיש אין הסכם עם הקב"ה שמלחמה עם עיראק תהיה טיול אווירי קליל של ארצות-הברית בשמי המפרץ. זה יכול ללכת מהר, וזה גם יכול להסתבך לבעירה שתכלה את כולנו. בינתיים, גם בלא התלקחות האזור במ-לחמה רבתי הולך ומחריף הסכסוך בינינו לפלסטינים. לאחר הירצחו של הרב כהנא יש חשש שנעלה כיתה ונהיה עדים למעגל חיסור

לים של אישים פוליטיים. נקם כהניסטי כלפי מנהיגים פלסטינים בשטחים הכבושים יחצה את הקו הירוק. אנו עלולים להתדרדר למרחץ-דמים נוסח לבנון. בצבא הכיבוש הישראלי יש די חיילים וקצינים שמחפשים את ההדק וי-שמחו לתרום לפלנגיזציה של הצבא הישראלי. אם לא נשכיל לחלץ את עצמנו מהשבר הזה אל פתרון של שלום, תלך החברה הישראלית ותדמה יותר ויותר לציבור של להקות מזוינות המחסלות זו את זו. ושוב אנשי "יש גבול" מראים את הדרך. רק סירוב לקחת נשק ביד כאמצעי לחיסול חשבוניות פוליטיים ישאיר כאן שמורת טבע, ספינת-חלל קטנה שתחכה עד שאפשר יהיה לחזור לכדור-הארץ.

הישראלית לשלום ולפשרה עם הפלסטינים. אין ספק בכך שישראל דחפה את הפלסטינים לפניה ללא מוצא. התפנית שחלה בעמדת אש"ף בכיוון הכרה בישראל ואימוץ הפתרון של שתי מדינות לא הזיזה לממשלת ישראל. הקשיחות והסירוב לנהל משא-ומתן נשארו איתנים כשהיו.

זכותו של היחיד לא לקחת חלק בדיכוי חי-רויות האדם היא זכות מוחלטת. חברי מפ"ם, הקיבוץ הארצי ורצ צריכים להכריע בין שתי נאמנויות: בין הנאמנות לשבט לבין הנאמנות גדעון ספירו, עיתונאי, כותב ב"דבר"

שכם: בית החולים אל-איתחד, צילום רפי קוץ

חלחול איטי

אבישי גרוסמן

האדם, כידוע, הוא יצור חברתי מטבע בריאתו. הוא מעוניין להרגיש חלק מקבוצת השתייכות, להרגיש שהוא עושה מעשים שיש להם משמעות אישית וחברתית, רוצה להרגיש מקובל ורצוי, חיוני ותורם לקבוצת אנשים שהוא מעריך אותה ומעוניין בטובתה. ככל שהאדם מזדהה בעוצמה רבה יותר עם קבוצת ההשתייכות שלו, ערכיה ונורמות ההתנהגות המקובלים בה, כך קשה לו יותר להינתק ולפרוש, לצאת נגדה או להסתייג ממנה. מעטים מאוד הם האנשים המסוגלים לבצע ניתוק-מגע אמיתי מקבוצת ההשתייכות שלהם, ומעטים עוד יותר הם אלה המוכנים גם להיאבק בגלוי בחבריהם מקבוצת ההשתייכות הקודמת. נשאלת אפוא השאלה, מהן הסיבות המביאות אדם לחצות לנתק מגע, לקרוע קשרים והזדהויות, לקפוץ אל צדו השני של המתרס, לאבד חברים וסיכויי קידום בתוך אותה חברה שהיתה חשובה לו כל-כך במשך תקופה ארוכה. התשובה לשאלה זו מטובכת. היא כוללת מרכיב סובייקטיבי מובהק – הנובע מהייחוד המאפיין כל אדם ואדם – ובצדו גם מרכיב אוניברסלי; יש, כנראה, כמה גורמים הפועלים על כל בני-האדם, על כל אחד בעוצמה שונה. לעתים אדם מתאכזב מיכולת ההשפעה המוענקת לו בקבוצת השתייכות המקורית שלו. נראה לו ש"מגיעה לו" עמדה טובה יותר והוא מעריך שבקבוצה אחרת, מנוגדת, יזכה בהערכה וביכולת השפעה גבוהות יותר. לעתים הוא מושפע מהדימוי הציבורי הנמוך של קבוצת ההשתייכות שלו. נראה לו שהדימוי הציבורי הנמוך הזה פוגע

בעקיפין או במישרין גם בדימוי האישי שלו. לעתים האדם מניח שהמעבר לקבוצת השתייכות אחרת ישפר את מצבו הכלכלי, שיפור שהוא חיוני לו ביותר. לעתים אדם מגיע למסקנה העצובה שמערכת הערכים ונורמות ההתנהגות שקבוצת ההשתייכות המקורית שלו ממליצה עליהן עומדות בניגוד גמור למערכת הערכים ונורמות ההתנהגות שלו. הפרט הנקלע למצב זה חייב להחליט: מה עדיף – הרצון להשתייך או הנאמנות לערכים שהוא מאמין בהם.

מניע אחרון זה, הבחירה בנאמנות לערכים כים שהוא מאמין בהם, הוא המניע העיקרי המביא את סרבן-השירות-בשטחים להיפרד מההסכמות הכלליות, מהחברים לנשק ומהקודים המרכזיים שעיצבו את החברה הישראלית במשך שנים רבות. רבים מאוד מחבריו, שעדיין ממשיכים להשתייך לקבוצת ההשתייכות הקודמת שלו, מרגישים וחושבים כמוהו – אולם אינם מסוגלים לחצות את קווי ההסכמה הקבוצתית והלאומית-היסטורית. עדיין אין להם את היכולת הנפשית המתאימה, או שעדיין לא הגיעו למסקנה הנחרצת שסירוב פומבי הוא הדרך הנכונה והיעילה ביותר להשיג את המטרות המשותפות בעיקרן להם ולסרבני-השירות. הסירוב האפור – ה"די-ליים" למיניהם – הוא הוכחה מובהקת לתופעה זו. תופעת החלחול של ה"עדר-כאן" הולכת ומתפשטת, הולכת ומתעצמת. יותר ויותר אנשים בארץ הזאת מגיעים למסקנה שהכיבוש המתמשך כבר נוגע ביסודות קיומנו ומשחית את טעם קיומנו בארצנו שלנו. ה"די-ליים" למיניהם, ההסכמה שבשתיקה, כל אלה מאותתים: כך זה לא יכול להימשך. הסירוב "נטו" מוליך את הגלגל. למשך, לשמש דוגמא, לחלחל עד ליסודות ה"עדר-כאן" השוכנים במעמקי הנפש של רבים מאוד מאלה שהם "משלנו", זהו התפקיד ההיסטורי והקיומי של המעצרים ללכת ראשונים. תפקיד היסטורי קשה, לעתים מתסכל, אבל חיוני ביותר בימים אלה.

אבישי גרוסמן, מורה ומחנך, איש קיבוץ עין-שמר

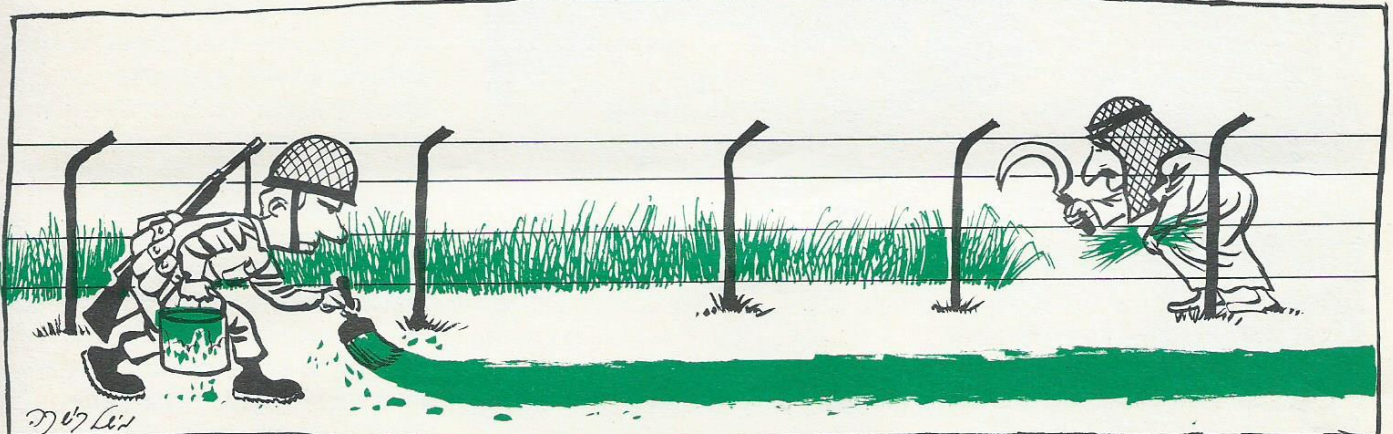
עשרה ימים לפני גיוסי לשירות מילואים בשטחים הרגשתי ששוררת אנדרלמו-סיה במחשבותי ושלעתיים לא ברור לי כלל מדוע אני עומד לסרב. החלטתי להכניס קצת סדר במתחולל בראשי, ואלה הם הדברים שרשמתי אז:

מדי פעם אני חש שההנמקות שלי שלא לשרת בשטחים מתפוגגות ונ-עלמות ושחוט המחשבה נשטט ממני. כאשר אני מתבונן בכוונתי לסרב, ברור לי שנקודת המוצא שלי רגשית ואי אפשר למצוא בה כל היגיון. אני חש שאם אשרת בשטחים, תהיה זו שות-פות במעשה רע ובלתי-מוסרי ובתמיכה באמות-מידה מעוותות, שכל התומך בהן משרת את הרע והאפל שבנפש האדם.

יש עובדות התומכות בעמדה הרג-שית הזאת. זה שנים מספר אני פעיל ביצירת תקשורת עם פלסטינים ומכיר רבים מהם. הקשרים האלה עוררו אותי להחליט שלא לקחת עוד חלק במשחק האלים שאנחנו משחקים אתם. ברור לי שהפלסטינים ככלל רוצים לפתור את הקונפליקט, אבל אנחנו מפח-דים להתמודד עם אפשרויות הפת-רון; אנחנו מעדיפים להמשיך ולשלוח את חיילינו לשטחים ולהופכם לקרב-נות האימפוטנטיות שלנו; אנחנו מסר-בים לשוחח עם הפלסטינים וממשיכים להאמין שאפשר לפתור בעיות אנושיות בכוחנות. העמדה הזאת היא עמדה בלתי-אחראית, בריחה מהתמודדות.

אני רואה בסרבנות פעולה של קבלת אחריות כלפי המדינה וגורלה, בניגוד לחלק הארי של העם ומנהיגיו, המ-סרבים לבצע פעולה פשוטה בתכלית, לחשוב.

אורי יקיר, כלא 6, 19.6.90-24.5.90

הקו של השכן ידוק יותר.

בסימן-שאלה

אבי כצמן

מחנה פליטים שרעפט, צילום רפי קוץ

מכים. ספק אם הנפת סיסמאות של "די לכיבוש" עושה את זה. הסיסמה "די לכיבוש" לא נתפסת כקריאה פרקטית אלא כסמל מחאה שחוק, לא רחוק מ"תנועת העבודה" או מ"מפלגת הפועלים המאוחדת". איזה עבודה, מי פועלים.

60% מהישראלים רוצים היום להינתק מהשטחים. הדרך להתקרב אליהם היא לאו דווקא בקריאה "לצאת מהשטחים". הדרך להתקרב אליהם היא דרך ה"נו"?...

לא צריך לקפל את הדגלים, להסיר את משמרות המחאה, לסגת מהדרך. אבל לא די בתחושה העמוקה של צדקת הדרך. לא די בכך שהצדק יראה, הוא צריך גם להיעשות. לכן כדאי לפתוח חזית נוספת. חזית שאינה פונה אל המשוכנעים.

אפשר להתקרב אל "העם" — שגם ברנע הוא חלק ממנו, אותו חלק שמותר על האומץ לסטות ברגע שעוברים את הגבול — אך לא באמצעות תשובות ופתרונות. בחזית הזאת צריך לוותר על התשובה הפשוטה לטובת השאלה הקשה. סוקראטס קירב את האתונאים אל התשובות לא בזכות יכולתו לחדד אותן, אלא בזכות כישרונו להציג להם בשאלותיו. לא צריך להיות סוקראטס כדי לפתוח דיאלוג. אפשר לצאת ולהפגין גם עם סימני-שאלה גדולים, בקול דממה דקה, מעיקה, להניף סימני-שאלה ענקיים בצמתים ובחופים, בכיכרות ובחורשות.

יש יתרון גדול לשאלה. היא לא סוגרת — היא פותחת. היא מאפשרת דיאלוג והיא פוטר את השואל מה"אחידה" המתנשאת שיש לו בתור פותר. היא מאפשרת גם לשמוע, גם להתחדש, גם להזמין את האחר לחשוב. כשפותחים דיאלוג, סימן-שאלה טוב אחד עשוי להיות אפקטיבי יותר משלושה סימני-קריאה.

אבי כצמן, עיתונאי, כותב ב"הארץ"

כזאת תלמד מהר מאוד שמחוז הבחירה היחיד שלה הוא רחוב שינקין בתל-אביב. במקום להוציא את ישראל מהשטחים, תאבד את מעט ההשפעה שיש לה היום על הנעשה בצבא. זה מרשם להתאבדות.

שמאל-מתון ברנע מציע פתרון של "להיכנס למים ולהילחם משם על הכיוון", מזהיר מפני אבדן האחיזה של השמאל בחברה הישראלית. זו תמצית הבעיה: דבריו משקפים גם את אשלייתו הקשה של השמאל שיש לו אחיזה בחברה הישראלית, שהוא אוהז בה, מוביל אותה — או לפחות מקובל בה. וגם את המחשבה שכדי להצביע על כיוון צריך קודם-כול ללכת לאיבוד, להשתתף במעשים הנוראים שנעשים בשטחים מדי יום ביומו. "להיכנס למים" קורא לכך ברנע; בעצם הוא מציע לטבוע.

סירוב, אומר ברנע, הוא איבוד האחיזה. הוא בטח לא מתכוון להציע למישהו לסרב פקודה או להתנכר לחבריו העושים במלאכה הבזויה, שלא לומר — להלשין עליהם: מי שיעשה כך ודאי וודאי יאבד את אחיזתו.

ברנע מציע לירות ולבכות, לשבור עצמות ולקלל, להיות שותף מתוך תקווה שהשותפות מקדמת את ה"כיוון". עשרים ושלוש שנים צה"ל יוצא מהשטחים, ממשלת ישראל יושבת לדיונים עם הפלסטינים, השמאל מהדק את אחיזתו בחברה. רבין, למשל.

יש היום מכנה משותף רחב מאוד ביישראל. שותפות של מועקה. ברנע מבקש להיצמד ל"כולנו אשמים". לא רק ברנע. אבל "כולנו אשמים" איננו מוצא רלוונטי. אם יש מוצא רלוונטי, הוא טמון ככל הנראה בחידוד המועקה הזאת. חידוד — לא באמצעות עזת היצמדות מתבצרת לסיסמאות שנשחקו אלא בהדגשת המועקה עצמה. להתחבר אל העם "ביוקנעם, בירוחם, בחולון וכפר-סבא ומשמר-העמק" אי-אפשר באמצעות אחוות

יש בשמאל הישראלי אנשים שאינם מבחינים, למרבה הצער, בין שמאלם לשמאלם, "כתב נחום ברנע לפני כמה חודשים. הוא התייחס למודעת התמיכה של פעילי רצ בסרבני השירות בשטחים. "יזומתם היתה מעשה מגונה", כתב, "אם המודעה הזאת הורידה קצין איכותי אחד מהסגל הפיקודי של צה"ל, זה פשע."

יש לו עט חד, שיפוט מהיר. דבריו מבטאים את ההיצמדות הנואשת של כמה ישראליים לקונסנזוס מדומה, שעבר מן העולם. ברנע, טועה ומטעה, עומד מול אונס קבוצתי מתמשך שישראל מבצעת בשטחים וצועק "פשע" לעבר מי שתומך במסרבים לקחת חלק באונס הקבוצתי הזה.

רצ, מוסיף ברנע, איננה לבדה בהידרדרות הזאת. "מי שמתחיל בשיטה של צבא כבד קשתן, לעולם לא ידע מתי לגמור. תפקידם של תומכי השמאל הוא להיאבק בצבא ומחוץ לצבא על שמירת החוק, על זכויות האדם ועל התחשבות אנושית. שם מקומה."

אם ירדתי לסוף דעתו, הוא מציע לחבוט בהתחשבות, לשבור ידיים בעדינות מאופקת, לומר תודה וסליחה. אלא שבאמת אין צבא כבקשתך. אין צבא בשטחים בלי הרוגים, שבורים, מעוורים. לא היום. קריאה למאבק בתוך הצבא על "זכויות האדם והתחשבות אנושית" היא היתממות או ציניות. מה שמפריע לברנע ולישראלים אחרים הוא שיש אנשים שדווקא יודעים מתי לגמור. שבשבילים יש גבול. מי שלא יודע מתי לגמור, אנשים כאלה מפריעים לו.

"הוויכוח האמיתי בשמאל הישראלי איננו על הסירוב לשרת במקום זה או אחר, כותב עוד ברנע, "אלא על המעורבות של השמאל בדופק חייה של החברה הישראלית. אפשר לשבת על שפת הבריכה ולבזו למי שנמצא בפנים, כפי שמציעים הקיצוניים ברצ ובמפ"ם; אפשר להיכנס למים ולהילחם משם על הכיוון, כפי שמציעים יוסי שריד ורן כהן; או שאפשר להכניס את הרגליים למים, להשפירץ פנימה ולהישאר בחוץ, כפי שמציעה אלונה."

"אם השמאל יוותר על אחיזתו בצה"ל, ממשיך ברנע, "הוא יוותר על אחיזתו בחברה הישראלית. ביוקנעם, בירוחם, בעצם גם בחולון וכפר-סבא ומשמר-העמק, רובם המכריע של האנשים איננו מוכן לקבל גוף פוליטי שעושה שבת לעצמו בנושא כל-כך מוסכם, כל-כך מרכזי, כמו השירות בצבא. מפלגה

שלוש הערות על השמאל הציוני

עזמי בשארה

1

הרבה דברים נאמרו במסגרת המבצע "חפשו אותי!" שיום השמאל הציוני בישראל. יש שהאשמו את יוזמי משחק המחבואים בא-רוגנטיות ובהטפת-מוסר לעם הנתון בכיבוש, כשהטפת המוסר היא שאלה של טעם – או של חוסר-טעם – אישי, שאינה מעניינת אותי. עקרונית, יש לשמאל הישראלי זכות להתווכח עם הפלסטינים ולבקש את תנועת השחרור הלאומית הפלסטינית, וגם לה יש זכות להתווכח עם השמאל הישראלי. שני הצדדים כבר עשו זאת במאות מאמרים ודיאלוגים בארץ ובחוץ-לארץ; אלא שכל הדיאלוג הזה לא היה מאוזן משום שהוא לא כלל משא-ומתן ולא מאבק משותף. השמאל הישראלי לא היה במעמד המאפשר לו לנהל משא-ומתן, וגם סירב להיות בעל-בכירה במאבק משותף של שני העמים. הדיאלוגים נגמרו בוויכוחים פלסטיניים, שבמקרה הטוב לא עזרו לשמאל הישראלי, או עזרו לו "נפשית" – בשיפור תרמיתו העצמית. השמאל הציוני מנהל מגעים עם הצד השני כאילו היה דיפלומט ממולח ומדבר על ענייני ביטחון כאילו היה קצין צבא – אך הוא לא זה ולא זה, ואפילו אופוזיציה לוחמת נגד הכיבוש לא הצליח להיות.

ברור שהשמאל הציוני תוחם את עצמו בתחומים לאומיים; הוא אינו עוסק בעניין הפלסטיני מטעמים של צדק אוניברסלי כי אם מנקודת-הראות של האינטרס הלאומי היהודי-ישראלי. יש המרחיקים לכת ומוסיפים את המלים "מוסרי" או "צודק", אבל גם כאן מדובר בתדמית. כך, למשל, הטרנספר אינו בריביוע, אך נוסף על כך הוא גם לא צודק. מעניין שבמקרה זה "לא צודק" מתייחס יותר לתדמית שתהיה לישראל בעיני העולם (ובמיוחד בעיני ארצות-הברית, כמובן), ובמקרים שבהם הבעיה המוסרית חריפה במיוחד – לתדמית העצמית של ישראל. הנימוקים של השמאל הציוני הישראלי נגד טרנספר ונגד הכיבוש (נימוקים שפחתו לאחרונה, משום-מה) אינם מחייבים את הפלסטינים.

בדברים אלה אני מתכוון למאמר שכתב ירון לונדון עם פרוץ המשבר במפרץ, ובו קבע ששאיפות הפלסטינים לאחדות ערבית פוטרות אותו מכל חובה כלפיהם. גם כאן, לא הארוגנטיות ולא חוסר-הטעם מעניינים אותי,

וגם לא קביעתו המוטעית באשר לשאיפה לאחדות ערבית, אלא האמירה כאילו אי-פעם היו הפלסטינים וירון לונדון משפחה אחת; כאילו בילה ירון לונדון את חמשת החודשים שקדמו למשבר במפרץ במעצר מנהלי עם פלסטינים או זורקי אבנים על שוטרים ישראליים, או מאחורי בריקדות, כלוחמי שלום אמריקניים בתקופת מלחמת וייטנאם. מתי התחייבו ירון לונדון, יוסי שריד ודומיהם לדבר כלשהו כלפי העם הפלסטיני?

השמאל הציוני הישראלי פותח במבצע "חפש את המשותף עם הימין" לא רק כשהפלסטינים טועים, לדעתו, אלא גם כשהוא סבור שהפלסטינים צודקים. גם אז עליהם להיות צודקים בצורה מתונה, שתאפשר לשמאל הציוני את הלוקוסס להזדהות עמם (המלה הזדהות – קרי: סולידריות – היא שלי, שכן השמאל הציוני נוהג מלהשתמש בה). הפלסטינים צריכים לשבת בשקט ולתת לאנשי שים להזדהות אתם מתוך האינטרס הלאומי של המזדהים. לפלסטינים אסור לפתח אי-נטרס לאומי, וודאי שלא דוקטרינות לביטחון לאומי. השמאל הציוני אינו רואה בפלסטינים עם, אלא אובייקט של הזדהות. הוא מוסיף להיות מופתע כאשר הפלסטינים אינם מגלים אותה לויאליות שהוא מגלה כלפי האינטרסים הלאומיים של המדינה הכובשת.

2

את האמירה "הסכינאות הפלסטינית היא המכשול העיקרי בפני השלום" פלט יוסי שריד עוד בטרם התרבו מעשי הדקירות בס-כינים והגיעו גם לרחובות הפנימיים של ערי ישראל; אך לאחר גל הדקירות התחילה אופנת ההיפרדות. ללאומנים קיצוניים יכולה הפרדה להיות ערך בפני עצמה; הימין הקיצוני בארץ קורא גם הוא לטרנספר "ניתוק מגע" ו"היפרדות". אולם השמאל הציוני, הדוגל לאחרונה בעקרון שתי המדינות, אינו יכול

3

לגזור את הפתרון הפוליטי הזה, או את ההתנגדות לכיבוש, מרעיון ההפרדה, ולכן הוא גוזר אותם מערך אחר – השוויון: הפלסטינים והישראלים צריכים להיות יחד כשווים במדינה אחת, או זה לצד זה בשתי מדינות; רק בשלב זה מתעורר הוויכוח מה מעשי יותר. לפי ההיגיון האומר שצריך לנצל את המורמנטום של ההיפרדות למען קידום רעיון הניסוגה מהשטחים, הפלסטינים חייבים להסיק את המסקנה שעליהם להגביר את מעשי הדקירות, המביאים לשאיפה להיפרדות, המובילה לרעיון שתי המדינות. אין שום היקש לוגי המוביל מגזענות לרעיון שתי המדינות. הגזענים יקבלו את רעיון שתי המדינות לא בגלל גזענותם, אלא כאשר לא תהיה ברירה אחרת. כדי שלא תהיה ברירה אחרת, יצטרכו הפלסטינים להמשיך במאבקם, וצריך שיהיה לחץ ערבי ובינלאומי, והשמאל הישראלי יצטרך להמשיך במאבקו נגד הכיבוש. עצם ההטפה להיפרדות אולי תחזק את הגזענים בעמדתם, ואולי אף תוסיף היסטוריה על היסטוריה – אבל היא לא תוביל לצמצום מספר הברירות: אפרטהייד טוטלי, טרנספר, שתי מדינות וכו'. נניח שהגזענות אכן תוביל לשתי מדינות. מה אז? האם השמאל צריך להיות גזעני? אם בדרום-אפריקה הולכת ממשלת בותה בכיוון פירוק האפרטהייד, האם השמאל שם צריך "לשחק אותה" בותה? הממשלה בדרום-אפריקה הגיעה למסקנה שיש לפרק את האפרטהייד לא בגלל גזענותה אלא מחוסר ברירה. המאבק של השמאל בדרום-אפריקה נגד הגזענות היה אחד מתוך הרבה גורמים שהביאו לידי כך שלא תהיה ברירה אחרת.

השמאל הציוני הגיע למסקנה שאין פתרון בלי לחץ אמריקני; אבל לחץ אמריקני לא יופעל אם כולנו נצטרף עתה למחנה האמריקני. השמאל היחיד בעולם שקורא לעצמו

ידיעות

קבלת מורעות

וריענות אחרונות

03-735136

177-022-8855

מבצע מיוחד

העורך לעשרה: ד"ר ה. רוזנבלום
העורך הראשי: יו"ר ההנהלה הראשונה: יהודה מזוז ז"ל
העורך האחראי: נח מזוז ז"ל
העורך האחראי: ארנון מזוז

צה"ל סגר

ליזם האיסלאמי, ומיד לאחר שמילא תפקיד זה בהצלחה, החל המערכ כולו — ובמיוחד ארצות-הברית — לדחוק בו שיפנה את הזירה. דווקא משטר זה התאים להיות בעל-ברית של ארצות-הברית וסדאם אמנם רצה בכך (אבל בעל-ברית, ולא משתף-פעולה). כיבוש כוויית עורר שאלות רדומות רבות כל-כך: חלוקת העושר בעולם הערבי, היחסים עם ארצות-הברית והמרכז המפותח של העולם, תפקיד משטרי המפרץ באזור ובכלכלה הבינלאומית, שאלת האחדות הערבית ועוד. למשטר העיראקי אין תשובה אחת לשאלות שעורר מתר-דמתן. אבל השמאל הערבי והשמאל הישראלי חייבים בתשובה ובהתייחסות לשאלות האלה. נכון לעכשיו, לא זו בלבד שהשמאל הציוני עומד במחנה האמריקני; הוא אפילו אינו מנסה להיכרל בתוך המחנה הזה כדרך שנוהגות מדינות אירופה או יפן. וזאת כאשר פתרון שלום במפרץ עשוי לפתוח כל-כך הרבה אר-פציות באזור, ובמיוחד למאבקנו כאן למען פתרון של שלום לעניין הפלסטיני.

ואולי אחרי פתרון של שלום במפרץ תיפתח גם אופציה של שלום עם עיראק עצמה, ולמה לא? למה לא לחשוב על שלום עם החזקה במדינות ערב?

כל השאלות הנוגעות למפה הפוליטית, הכלכלית והחברתית במזרח-התיכון, ובכלל זה ענייני הצדק החברתי, הדמוקרטיה, חלוקת העושר והמשאבים ואיזון היחס עם המרכז הקפיטליסטי המפותח — כל השאלות האלה יוכלו למצוא מקום בהגותו של השמאל הישראלי רק אם וכאשר יהיה במדינה הזאת שמאל יהודי-ערבי.

עזמי בשארה, מרצה באוניברסיטת ביר-זית

ויותר לשם השגת פחות ופחות הישגים, הת-חילו בארצות-הברית ובמצרים לשחק משחק מסוכן ערב משבר המפרץ. המטרה היתה לשחק את האינתיפאדה נגד אש"ף. ניתוק הדיאלוג עם אש"ף מצד ארצות-הברית והמתקפה החריפה, שהחלה במצרים לפני המשבר המפרץ, להוצאת אש"ף מהתהליך המדיני דחפו את אש"ף לחפש בעלי-ברית אחרים עוד לפני שהתחיל המשבר במפרץ.

השמאל הציוני הישראלי אינו מגלה הבנה רבה ולא רצון להבין את התהליכים בעולם הערבי. הוא גם אינו מגלה הבנה לרגשות ולמאווים של העמים השכנים. כל זה אינו חדש וגם אינו מיוחד את השמאל הישראלי. אינו יודע עד כמה השמאל בעולם הערבי מגלה הבנה לתהליכים המתרחשים בישראל. מה שמסוכן הוא שהשמאל הציוני הופך למחרחר מלחמות, כלומר: מצטרף למחנה הלאומני הישראלי המעוניין במלחמה במפרץ. כל זאת בעידן פתיחת המאבק בין הצפון לדרום — או בין המרכז הקפיטליסטי המפותח לבין הפריפ-ריה הענייה של העולם — בד בבד עם היווצ-רות צירים חדשים בתוך המרכז המפותח: אי-רופה, יפן וארצות-הברית, כשארצות-הברית מנסה לכפות את עצמה על אירופה ויפן בתפ-קיד שומרת מקורות הנפט שלהן, אחרי שתפ-קידה להגן עליהן מפני הסכנה הקומוניסטית נעשה אנכרוניסטי.

לשמאל הישראלי אין עניין במאבקים בא-זורנו או בעולם, ואני שואל: למה, בעצם? איך יכול שמאל החולם על שלום ועל אינטגרציה של מדינתו במזרח-התיכון להצטרף למחנה המעוניין לכפות הגמוניה אמריקנית טוטלית? משטרו של סדאם חוסיין הוא דיקטטורה פאשיסטית. הראשון שסבל ממנה הוא דווקא השמאל הערבי, ובמיוחד בעיראק. המשטר הזה איננו דיקטטורי יותר מערב הסעודית ואיננו פשיסטי יותר ממשטרו של אסד. המשטר הזה חסם את התפשטותו של הרדיק-

שמאל ואינו מפנה ביקורת כלשהי כלפי ארצות-הברית הוא השמאל הציוני בישראל. אורי אבנרי, שאיננו איש שמאל, כתב בעיתון "הארץ" לאלה המבקשים שנחפש אותם: אם אתם שמאל, אז ג'ורג' בוש הוא ראש השמאל הבינלאומי. הוא צדק.

השמאל הציוני אימץ לעצמו את הקו של ארצות-הברית בדחיקת כל מתנגדי ההתער-בות האמריקנית הצבאית באזור למחנהו של סדאם חוסיין. כל מי שמתנגד למלחמה הוא בעד סדאם חוסיין: זוהי המשוואה החדשה במזרח-התיכון. בעיקרון, עמדת הפלסטינים זהה לעמדת ירדן, ושתייהן לא פחות פרגמטיות מעמדת סוריה או מצרים. ללמדך שפרגמטיות עשויה להוביל למסקנות מנוגדות כאשר האי-טרסטים שבנקודת-המוצא הם אינטרסים מנוג-דים. אותה פרגמטיות שהובילה את מצרים ואת ישראל להיות תומכות נלהבות במלחמה נגד עיראק הפכה את הירדנים ואת הפלסטינים למתנגדים חריפים למלחמה באזור, מלחמה המסכנת את קיומם.

העמדות הרשמיות של אש"ף ושל ירדן, שנפגשו סוף-סוף אחרי ובגלל שנפרדו קודם לכן, הן עמדות המתנגדות לכיבוש העיראקי ותומכות בפתרון ערבי של המשבר, אך בו-זמן מתנגדות להמטת מכה צבאית על עיראק. לא רק בגלל המחיר הכבד שתגבה המלחמה, אלא גם בגלל ההתנגדות להגמוניה אמריקנית טוטלית באזור. לעמדה הרשמית אפשר להו-סיף, כמובן, את כל רגשות התסכול, המרירות ואפילו השנאה כלפי ארצות-הברית ומדיניותה באזור.

אחרי שלוש שנים של אינתיפאדה התברר לפלסטינים שבמחיר גבוה מאוד יכולה האינ-תיפאדה לשנות את מאזן הכוחות בשטחים — אבל לא באזור. כלומר, היא לא תספיק לכפיית פתרון מדיני על ישראל. ההתקוממות בשטחים היא תנאי הכרחי אבל לא מספיק. וכאילו לא די בכך שנדרש מחיר כבד יותר

אם את/ה רוצה לעזור, או אם ברצונך לקבל מידע נוסף, סיוע משפטי וכדומה, או לרכוש את הפריטים הבאים, אנא פנה/י אלינו.
 "צל דמוקרטיה וציונות" — (13 ש"ח);
 "גבול הציונות" — (8 ש"ח);
 שני הפרסומים יחד — (18 ש"ח);
 "אבא מה אתה עושה בשטחים?" פוסטר בעיצוב האמן דוד טרטקובר — (8 ש"ח);
 "הזכות הגדולה לומר לא" חוברת ובה מאמרים המתייחסים לאינתיפאדה — (5 ש"ח);
 "נהרגו לפי הנהלים" — (5 ש"ח);
 חולצות "יש גבול" — (18 ש"ח).
 (המחירים כוללים 3 ש"ח דמי משלוח)
 "יש גבול"

ת"ד 6953, ים 91068, טל' 02-250271
 ת"ד 4172, ת"א 61041

dBASE IV 1.1
 התוכנה לניהול עסקים
 מבית Ashlon-Tale
\$ 795
 הכולל: 03-5750625/38

אחרונות

העורך: משה ורדי	דפוס גלעד רח' מנחם 2, תל-אביב	Yedioth Ahronoth يديوث احرونوت	יום ר', ה' בחשוון, תשנ"א 24.10.1990, גליון מס' 18379	1.20 ש"ח (כולל מע"מ)	1 ש"ח כאילת

הקו הירוק

סרבן-השירות ומתנגד-הסירוב

עמרם דולב

ראשית לכול עלי להתוודות: לא הייתי "שם", במזרח הפרוע. לא ראיתי דבר כמו עיני ולא נאלצתי לעמוד בניסיון. אני מעלה מחשבות אלה כשאני יושב בחיקה החמים והמגונן של כורסה, שממנה אני מגיח מדי פעם אל הפגנה או משמרת מחאה. על אף גיחות אלה וחרף מעורבותי בנעשה נדמה לי שאני לוקה (כרבים וטובים אחרים) בתסמונת "האפתיה של העומדים מנגד". ביטוי למדני זה נטבע לאחר שאחת, קיטי ג'נובה, נרצחה באכזריות בנייריורק לפני שנים מספר, מול עיניהם של עשרות אזרחים טובים ושומרי חוק, אשר הציצו בזוועה מח' לונות ביתם-מבצרם ולא נקפו אצבע לעזרתה. הנערה גססה מול דלתם והם הורידו את התייסים.

באפלולית חדרי, שגם תריסיו מוגפים, מב- זיקות לנגד עיני שתי תמונות קונטרסט, דיו- קנאותיהם (הפרוטוטיפיים) של סרבן-השירות ומתנגד-הסירוב. עלי להדגיש: אני מצמצם את מבטי בשני אנשים השותפים לאותה השקפה, המכירים ב"זכות ההדדית של שני העמים להגדרה עצמית ולחיים בשלום זה לצד זה" (מתוך מודעה של "שלום עכשיו"). השניים נבדלים בעמדותיהם כלפי הסירוב.

מתנגד-הסירוב הנקרא לשרת בשטחים מצטייר בעיני כאדם שהקו הירוק חוצה את עולמו המוסרי, בחינת היה אדם (המאמין בד- מוקרטיה, בזכויות האדם והאזרח, המכבד את שלטון החוק) בביתך — וקלגס (כוחני, עוסק בפעילות שיטור עריצה ואלימה לדיכויים של בני-אדם מתקוממים, נטולי זכויות) בצאתך. אמנם "שם" הוא יכול לנסות ולהסתדר עם הפיצול הדיסוננטי הזה, להתפתל, לזוז קצת, להתחמק, להשתדל להיות "נחמד", "נאור", להפנות את המבט הצידה, ואולי, במאמץ-מה, להתאבן ולא לדעת. ייתכן שבדיעבד יטען כי "שם" "לא היה הוא עצמו", שהוא התקיים (זמנית) במעין עולם סוריאליסטי. אני אף מאמין לו שביצע את הפקודות כמי שכפאו שד ציינת להוראות כנגד מצפוננו והכרתו.

עם זאת, נראה לי שחציית הקו הירוק מזרחה מטביעה את חותמה על אדם זה, לפחות לטווח קצר (ואולי גם לטווח הארוך — ימים יגידו). היא מוחקת באחת את ער- כיו ואמונותיו, משתקת ומשעה את שיפוטיו

המוסריים והופכת אותו ל"אדם אחר": חושיו מתקנים, מצפוננו נרדם, הוא עובר תהליך של רובוטיזציה והתאטמות.

"שם" הוא פטור מאחריות מוסרית למע- שיו, וזאת משום שאמות-מידה מוסריות אינן תקפות לגבי התנהגותו בלטיפונדיות ההן. הוא חוסה בצילה של מערכת טוטליטרית המכ- תיבה לו נהלים וכללי התנהגות. מצב עניינים זה מזכיר לי אמירה פסיכיאטרית פסקנית- אבסולוטית: "אין בני-אדם טובים או רעים. יש רק בני-אדם בריאים או חולים." בדומה לכך, אין חיילים מוסריים או לא-מוסריים. יש רק חיילים ממושמצים או סרבניים. המתנגד לסירוב בוחר לציית.

לסיטואציה מיידית זו שורשים בעברו. מתנגד-הסירוב מגיע לשטחים עמוס במטען של אינדוקטרינציה שספג בשנות חינוכו וג- דילתו, שבוי בקסמן המהפנט של ה"הסכמה הכללית" והפרות הקדושות.

ועתה, כשהוא עושה את דרכו חזרה מערבה ובחצותו שוב את הקו הירוק, מתחוללת בו לפתע תמורה בכיוון ההפוך. הוא חול להיות רובט וחוזר אל העצמי הקודם שלו: אדם ליי- ברלי, נאור (הפעם בלי מרכאות), בעל מחשבה עצמית ויכולת שיפוט מוסרי. מצפוננו המת- עורר לחיים מתקומם ומוחה כנגד גילויי אלי- מות, ניצול, קיפוח ואפליה, כלומר נגד רמיסת צלם אנוש. גורלם של ילדים נתונים להתעל- לות, נשים מוכות, קשישים מושפלים ואחרים נוגע מאוד ללבו. מקביליהם בשטחים השאירו אותו אדיש.

סרבן-השירות, לעומתו, פטור מהסכיזופר- ניה הזאת. הקו הירוק בעולמו המוסרי אינו קיים. מבחינתו הצדק, השוויון והחירות אינם ניתנים לחלוקה. במציאות הקולקטיביסטית ובאקלים הקונפורמי שבהם אנו חיים הוא בגדר כופר בעיקר, "סירובניק" אמיתי אשר פרש מהעדר ומוכן לשלם על "סטייתו" מחיר כבד. בסרבנותו הוא קורע את מסיכת המוסר הכפול מעל פרצופינו ומעמת אותנו עם צבי- עותנו. הוא אינו מסתפק בטרוריקה עקרה או במחאה קולנית. הוא עושה מעשה ומקריב קרבן של ממש, על בשרו. סרבן-השירות אינו

עומד מנגד כצופה בהצגה המתרחשת על קרשיה של במה רחוקה או על מסך הטלווי- זיה (גם אם היא סוחטת דמעות מעיני כמה צופים נרגשים). לגביו אין המתרחש בבחינת הצגה כלל, אלא חלק אמיתי ממציאות חייו. סרבנותו מנתצת לנו — הצופים — את האשליה התיאטרונית המנכרת. סרבן-השירות מחטט בפצעינו ומכאיב לנו. הוא מאלץ אותנו להתבונן בפנינו הנשקפים בראי שהוא מושיט לנו. ואנחנו לא מאושרים ממראה עינינו.

אין אפוא פלא בדבר שהוא מרגיז ומזיא מהכלים רבים וטובים (אולי אחדים מהם מתחילים באחרונה להתפכח משיכרונם).

איך מתגוננים מפגיעתו הרעה של הסרבן? במלחמת לבנון הגדיר פסיכולוג צבאי את סרבן-השירות כ"אדם ילדותי, לא בשל אמוצ- יולנית ונטול חוט שדרה" — פסיכולוגיה בפרוטה, השואפת להוציא את הרוח ממפר- שיה הערכיים של הסרבנות. דרך אחרת היא להפוך את הסרבן ל"אויב העם", המאיים על שלמות צבאו, אלמנט זורע דמורליזציה, מסוכן וחתרני, שיש להיאבק בו ולהכריעו. אמצעי אחר: הצגת הסרבנות כתופעה שולית וזניחה שאין להיבהל מפניה. "כמה סרבנים כבר יש?"

אלא שניסיונות אלה ואחרים לנטרול הסרבנות, לדה-לגיטימציה שלה ולהקהית עוקצה אינם עולים יפה. סרבן-השירות ממשיך להטריד את מנוחתנו ולהציק לנו, אולי אף יותר מאשר בעבר.

ועוד מלה לסיום: סרבן-השירות מלמד אותנו, המתלבטים והמתחסדים, האנוסים וה- משתמטים, לקח חשוב: הוא מסרב לקחת חלק ב"סדרות חינוך", "קורסים", ו"סדנאות הכשרה" לאלימות, עריצות והתאכזרות המ- תקיימות באופן שוטף בשטחים. ייתכן שהוא מיטיב לדעת שהברוטלוציה אינה מכירה בקו הירוק והיא חוזרת ואף תחזור אלינו ביתר שאת, כבומרנג.

בינתיים הוא יושב בכלא הצבאי ואנחנו יוצאים (מדי פעם) לרחובות העוינים.

עמרם דולב

מרצה לפסיכולוגיה באוניברסיטה העברית

הררייט. צילום רפי קוזן

סמינר בינלאומי למורשת הלאו

דורון וילנר

הכותרת של ה"הרלד טריביון", שחולק במטוס מהלסינקי לקופנהגן, הכריזה שפקיד ישראלי בכיר הסביר כי השהיית הפעילות הצבאית נגד עירק רק משחקת לידי של סדאם חוסיין. מה"חדשות" שחולק במטוס מקופנהגן לתל-אביב הבנתי

מועד הסמינר לא היה מקרי. הוא נערך באחד באוקטובר – יום סיומם של משפטי נירנברג. מארגני הסמינר היו בדעה שהנושא בעל חשיבות עליונה. זאת לאור האקטואליות המתמדת של עקרונות נירנברג ולאור מקרים אחדים שאירעו לאחרונה והעלו את נושא האחריות האישית של המשרתים במסגרות צבאיות – למשל במקרים של שימוש בכוחות צבאיים בעימותים פנימיים, שימוש בעינויים והאיום של מלחמה אטומית.

לקחי נירנברג לימדו כי פקודה שנותן דרג בכיר אינה משחררת חייל או אזרח מאחריות אם הפר את החוק ההומניטרי ואת זכויות האדם.

את הסמינר ארגנו "ועד השלום הפיני" וארגון "עורכי-הדין הפיניים למען שלום והישרדות" (אגב, המובן הארופי של "הישרדות"

ציינה ארבעה תחומים שבהם "הסירוב לציית לפקודות הוא בעל חשיבות מיוחדת בתקופה זו".

"הדוגמה הראשונה לקוחה מהשינויים המדיניים המהפכניים שאירעו באירופה ובכל העולם; על-פי המידע שהוצג לציבור, לסי-רובם של החיילים לפתוח באש על ההמון היתה השפעה – אולי מכרעת – על האירועים ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית וברומניה בסתיו 89. בהתייחסה לאירועים בכיכר טיינאנמן אמרה: "בסין סירבו חלק מהחיילים לקחת חלק בטבח, אבל לרוע המזל היו חיי-לים שלא היו מוכנים לשים גבול למחויבותם לציית לפקודות".

התחום השני הוא הסירוב לקחת חלק בהכנות למלחמה אטומית. מלחמה שקרבותיה הם בעיקר האוכלוסייה האזרחית. "האם הסי-

הרחוב הראשי באל בורג'י, שנהרס אחרי רצח אמנון פומרנץ

צילום: רפי קרין

רוב לבצע משימות שכאלה אינו נובע מהותו של החוק ההומניטרי?" שאלה שרת המשפטים.

התחום השלישי הוא הסירוב לקחת חלק בעינויים, תופעה הקיימת בארצות רבות ואף מחריפה עם השימוש המתרחב והולך בידע רפואי למטרות אלה. במקרה זה הסירוב אינו רק שאלה של אתיקה מקצועית אלא אף מונע הפרה של נורמה חוקית המחייבת את אנשי הרפואה.

התחום הרביעי הוא הסירוב לשאת נשק במקרים מסוימים. אין זה פאציפיזם אלא סירוב הנובע מהרצון להימנע מביצוע מעשים שהם בלתי-חוקיים מנקודת-המבט של החוק הבינלאומי, כגון אפרטהייד, שימוש בנשק: השמדה המונית או הכנתו, השתתפות במלחמה תוקפנית. "בכל המקרים האלה, לפחות הזכות

אינו קרב-מגע ותעיייה במדבריות אלא מניעת מלחמה אטומית). כמו-כן סייעו במימון האי-רוע משרד השלום הבינלאומי (International Peace Bureau) והארגון הבינלאומי של עורכי-דין נגד נשק אטומי (IALANA). מטרת הסמינר היתה לשלב מיומנות מדעית, ניסיון אישי בסי-רוב ופעילות של תנועות-שלום בדיון אותנטי ועקרוני.

באי הסמינר קיבלו מברק ברכה משרת-ההגנה הפינית (כן, שרה ולא שר).

שרת-המשפטים של פינלנד, טריה הלונן, נשאה את נאום הפתיחה ואיחלה הצלחה לסמינר בשם ממשלת פינלנד. בדבריה הדגישה כי החשיבה החדשה מחייבת לבדוק את עצם צידוקן של מערכות הביטחון המבוססות על נשק, בריתות צבאיות, הסכמים צבאיים ותפי-סות צבאיות קיימות. שרת-המשפטים הפינית

שייסי אולמרט הוא הפקיד ושנורא לא בא לנו שכולם יעזבו את המדבר הסעודי ושתשומת-הלב תחזור אלינו ואל ה"מקומיים". בעמוד פנימי קיבלתי ד"ש מניב ברזילי שנכלא בפעם השלישית על סירובו לשרת בשטחים. וכך עוד לפני שנפתחו גלגלי המטוס כבר נחתי על קרקע המציאות הישראלית הקשה והקצתי מעולם ההזיות הפיני.

העברתי שבוע בעולם אחר. לא רק ביערות מדהימים ביופיים בגוון חום-זהוב של סתיו צפון-אירופי, ולא רק בחופי אגמים מוקפי צמחייה, אלא בעולם מושגים אחר. קשה להאמין, אבל כל זה אינו משל ולא חלום אלא מציאות אירופית שלאחר המלחמה הקרה. השתתפתי כנציג "יש גבול" בסמינר בינלאומי שנושא "הזכות לסרב למלא פקודות צבאיות".

לוח אירועים

9.12.90, 16:00-10:00, בירושלים מול משרד ראש-הממשלה, בגן-הוורדים פינת אמיל גריי-נצווייג — משמרת מחאה.

משמרת שבת תחת הסיסמה "די להרוג — שבו לדבר!", בהשתתפות פעילים מתנועות המחאה: "יש גבול", "די לכיבוש", "תנועת נשים לשלום", "אנשי דת למען השלום", "קמפוס" ואחרים.

בתכנית: קבוצות דיון בנושאים: בעד ונגד קריאה פומבית לסירוב לשרת בשטחים הכבושים, בעד ונגד תמיכה בדרישה להגנה בינלאומית על תושבי השטחים, ירושלים ומעמדה במשא-ומתן על עתיד השטחים, קבוצות פוליטיות של נשים כגורם בעל משקל מרכזי בתנועות המחאה בישראל.

9.12.90, בשעה 16:00, בשער ויקטור, הקריה, ת-א — משמרת מחאה של תנועת "יש גבול".

9.12.90, בשעה 20:00, בצוותא ירושלים — מפגש בשיתוף תנועת "יש גבול": דיון בנושא "הסירוב לשרת בשטחים", בהשתתפות מאיר פעיל, אביגדור פלדמן ואחרים.

12.12.90, בשעה 20:30, בצוותא תל-אביב — משוררים לא יכתבו שירים:

עם צאת ספרן של רולי רוזן ואילנה המרמן, דיון על יצירות ויוצרים בישראל בשלוש שנות האינתיפאדה, בהשתתפות אילנה המרמן, יצחק בן-נר, אילן צחור, חנן חבר, דן דאור, אריאנה מלמד ומיכאל הנדלזלץ.

19.12.90, בשעה 20:30, בצוותא ירושלים — במת "יש גבול", ערב ספרות: משוררים לא יכתבו שירים. פירוש הדוברים יפורסם.

23.12.90, בשעה 20:30, בצוותא ירושלים — תיאטרון מקומי מציג את הפרוטוקולים (תקציר משפטו של יהודה מאיר).

28.12.90, בשעה 10:00, מצעד נשים: ישראליות, פלסטיניות ומחול, ממנור נוטר-דאם דרך הקונסוליה האמריקנית לבניין האו"ם.

כל יום ו' בכיכר פאריס בירושלים משעה 12.00 עד 13.00 משמרת מחאה של חברי "יש גבול" ומוחים אחרים נגד הכיבוש (לפני המשמרת של נשים בשחור).

כל יום ו' בדרך פתח-תקווה פינת על פרשת דרכים (מול רכבת צפון בתל-אביב) משעה 12.00 עד שעה 13.00 משמרת מחאה של חברי "יש גבול" ומוחים אחרים נגד הכיבוש.

לצבא הגרמני מותנית בכך שגרמניה הפדרלית לא תעשה שימוש בנשק אטומי, ביולוגי או כימי. אפשר לקרוא למארטין ולחבורתו סרבני אב"כ. לאחר דיונים ארוכים החליט הצבא הגרמני לראות בהם סרבני שבועה. לא ננקטו נגדם צעדים מעשיים, והם המשיכו את שירותם אך לא קיבלו דרגות.

ואם לא די היה בהופעותיהם של אנשי הממשל הפיניים, נוספה עליהם הופעתו של קצין-צבא פיני במדים, יוזי הוטמטקי. נציג הצבא הפיני הציג את מערכי השיעור בקורסים השונים בצבא פינלנד העוסקים בדיני מלחמה. אגב, הוטמטקי שירת במשך שנתיים מטעם האו"ם ברמת-הגולן ובלבנון.

חברת בית-הנבחרים של רוסיה, בלה קור-קובה, סיפרה על סירובם של חיילים רוסיים בצבא ברית-המועצות לשרת מחוץ לגבולות הרפובליקה הרוסית, וכן על מקרי התעללות של חיילים בחיילים בצבא ברית-המועצות, שאף גרמו מקרי מוות רבים.

פרופ' בויאל מאוניברסיטת אילינוי דיבר על ההגנה במשפטי נירנברג.

עורך-דין מארטין שיינץ מאוניברסיטת הל-סינקי דיבר על מצפון וסירוב.

אני סיפרתי על הסירוב לשרת בשטחים הכבושים. על התהליך המביא את חייל המילואים הישראלי לעמוד על הזכות הגדולה לומר לא. על תגובות המערכת הצבאית והמ-ערכת המדינית. קשה מאוד להסביר את סי-נדרום ה"יורים ובוכים" באירופה. לך תסביר את התופעה שאנשי שלום מפגינים במוצ"ש בכיכר וביום ראשון על הבוקר יוצאים לבצע את מה שהפגינו נגדו אמש. מזל שהייתי צריך רק להסביר ולא להצדיק... על פעילותה של האחד באוקטובר כעל יום נירנברג הבינלאומי, יום שיוקדש בצבאות העולם ללימוד מורשת הלאו.

אז אם לסכם, מה היה לנו בתפריט:

2 שרי ממשלה מפילנד ומרומניה.

3 חברי פרלמנט מפילנד, שוודיה, רוסיה.

1 נציג שגרירות יוגוסלביה.

1 קצין קבע פיני.

ועוד כהנה וכהנה סתם סרבנים, אנשי אקדמיה ועיתונאים.

בסך הכול חבורה מרתקת שנתקבצה מארצות שונות, לא תמהונים אלא אנשים חושבים שרואים בסירוב אמצעי חיוני לשמירת ערכי האדם באשר הוא אדם ושל החברה באשר היא חברת בני-אדם.

דורון וילנר, פעיל תנועת "יש גבול"

לסרב לשאת נשק מעוגנת בעקרונות נירנברג, ובאופן כללי כנורמות החוק ההומניטרי וחוקיות-האדם הבינלאומיות. אגב, בשיחה עמה סיפרה שרת-המשפטים כי ביקרה בירושלם ובשטחים הכבושים וכי היא ערה למצב החמור באזור המזרח התיכון.

גונר רוזן, סגן מזכ"ל לשעבר של הצלב האדום הפיני, דיבר על אמנת ג'נווה ועל הזכות לסרב למלא פקודות צבאיות. לאחר שניתח את עקרונות אמנת ג'נווה דיבר על אחריות הדרג הפיקודי הגבוה ועמד על כך שפשעי מלחמה גורמים לא רק עוול לאוכלוסיה הנכבשת או לצד הנפגע מהם אלא אף גורמים להרס המבצעים אותם. "המשמעת הצבאית יכולה להיות גורם יחיד לזמן קצר, אך על-פי הניסיון ההיסטורי פשעי מלחמה גורמים אף להרס המשמעת הצבאית". הוא הדגיש את חשיבותם של אמצעי התקשורת ושל דעת-הקהל כנשק נגד העוול. בהתייחסו לתסריטים אפשריים של המלחמה במפרץ הדגיש כי הפצצת ערים היא פשע מלחמה.

את דבריו של שרת-ההגנה של רומניה "על הסירוב לירות בבני עמך" (האירועים ברומניה בדצמבר 1989) הביא נציג המשלחת הרומנית פרופ' ויקטור דוקולסקו. במשלחת נכח גם גנרל מצבא רומניה.

פרופ' ווד פ. נגדה מאוניברסיטת דנוור דיבר על האחריות האישית לפני החוק הבינלאומי מאז משפטי נירנברג ועד היום.

קצין לשעבר בצבא אורוגוואי, אדיסון אררטה, שריצה עשר שנות מאסר על סירובו לקחת חלק בעינויים, סיפר את קורותיו. (היום אדיסון אררטה היא מזכיר סניף אורוגוואי של "אמנסטי").

האנס גורן פראנק, חבר פרלמנט משוויידיה שהיה חבר ועדה בינלאומית לחקירת אירועי מאי-לאי (וייטנאם), דיבר על מקרים של אחריות אישית במהלך מלחמת וייטנאם. מ. סטלינג, קצין בצבא הולנד, סיפר על סירובו לקחת חלק בהכנות למלחמה אטומית. מארטין סטינגל ממערב-גרמניה דיבר על הסירוב להישבע שבועת-אמונים ללא תנאי לצבא. הבחור הסימפטי הזה ועמו עוד עשרים טירונים הוסיף לשבועתו מכתב אל שרת-ההגנה ובו הודיע לו כי נכונותו לשמור אמונים "יש גבול" אפשר היה ללמוד גם מתערוכה מיוחדת שהוכנה לקראת הסמינר. משתתפי הכנס הביעו הערכה רבה לפעילותה של "יש גבול". עורכי-הדין והמדענים שבכנס ביקשו לפנות אליהם בכל נושא שיוכלו לסייע בו.

היות שהמטרה המוצהרת של הסמינר הייתה להפוך את הסירוב הערכי מחריג בסביבה הצבאית לנורמה מקובלת, יעובד כל החומר שהובא בסמינר לספר, שיופץ בסניפי "אמנסטי" והצלב האדום הבינלאומי ברחבי העולם. משתתפי הכנס קראו להכריז על

חברים ב"צוות הגדה" של האגודה לזכויות האזרח בירושלים, במהלך פגישות שקוימו עם עדי ראייה ועם בני משפחה ומכרים של ההרוגים. פעילות הצוות התרכזת בעיקר באזור ירושלים ובאזורים הסמוכים לה באופן יחסי: אזור בית-לחם וחברון בדרום ואזור רמאללה בצפון, אך הקיפה במקרים אחדים גם אזורים

מרוחקים יותר, כגון שכם ומחנות הפליטים שבסביבתה.

כל אחד מן התחקירים המקובצים בחוברת מביא ראיות הסותרות את הגרסה הרשמית שמסרו השלטונות על נסיבות המוות. למרות קיומן-להלכה של הנחיות מגבילות, המח-ייבות לירות יריות אזהרה באוויר ומתנות פתיחה באש בקיום מצב של סכנה לחיי הח-יילים, מלמדים התחקירים המתועדים כאן על מציאות אחרת: חלק ממקרי ההרג המובאים בחוברת אירעו במהלך פעולות יוזמות של כוחות הביטחון בכפרים ובערים, כאשר הח-יילים הפתיעו את קרבנות הירי וירו בהם ללא אזהרה מראש. יש שנהרגו כתוצאה מירי מכוון מטווח רחוק, בשעה שלא נשקפה כל סכנה לחייו של היורה, ואחרים נורו ונהרגו מטווח קרוב, בשעת מנוסתם, כשאינם מאיימים על חייו של איש. ההרגים אחרים נורו כאשר הצבא חדר ללב התקהלות רבת משתתפים ופתח באש. יש בין ההרגים כאלה שנוירו בתוך בתיהם, כשהלכו לתומם ברחוב, או בלוויה של קרוב משפחה שנהרג זמן קצר קודם-לכן.

אוסף הדוגמאות המובאות בחוברת, כמכ-לול, מצביע איפוא, על תופעה חוזרת ונשנית של שימוש מכוון בירי כדי לפגוע ולהרוג. את תוצאותיה של המדיניות המתירה לצבא להפעיל נשק חם — כדורים חיים, כדורי פלסטיק וכדורי גומי נגד אוכלוסייה אזרחית בלתי-חמושה — אנו מבקשים להביא לידיעת הציבור הרחב.

ודפי ההסבר. השפה הרשמית היא שפה נקייה, המנסה לטייח את המציאות ולהתאימה לדימוי העצמי של החברה ולנורמות שהיא מתיימרת לעמוד בהן. שפת החיילים רצופה תיאורים חיים ומפורטים של מערכת הכאות והשפלות, אותו עניין של שגרה שאיננו עובר דרך השפה היבשה של הדיווח הרשמי.

מתח זה בין שתי השפות מוביל רבים מהח-יילים לתחושה של ייאוש ושל מלכוד. אצל אחדים המלכוד מתבטא בהיאטמות, בניתוק של "ההיבט האישי מתוך העבודה". אחרים מתאמצים בכל יכולתם להטמיע את התיאורים של המערכת המנסה להעניק לעוול לגיטימ-ציה מוסרית — אך לשווא. הם מוצאים את עצמם נאבקים בכל כוחם כדי להישאר בתוך המסגרת, חוששים ממצב שיוציאם אל מחוצה לה. למערכת. מובן שלעומתם יש חיילים המ-נצלים את הכוח שנתנה להם המערכת לשם התעללות שיטתית ושכיחה, שאיננה נכללת אפילו בקטגוריה המפוקקת של ה"חריג". הספרות כאן מנסה להעלות אל פני השטח, ובעוצמה מרובה, את אותו צד שהרשויות מנ-סות להסתיר. היא מעמידה לפנינו את המשמ-עות שיש לעצם השירות בשטחים בתקופה זו. האתגר הגדול שהספר מציב מתמצה בחיפוש אחר שפה שלמה אשר תחליף את השפה הנורמטיבית, לקראת יצירתה של שפה אחרת, שתהיה מבוססת על עמדה של הכנה מתוך שוויון כלפי האוכלוסייה הפלסטינית.

אמנון רוזנקרופצקין, מורה בבי"ס תיכון גבעת גונן

נהרגו לפי הנהלים

מאיה רוזנפלד

חוברת זו עניינה מסירת אינפורמציה על מקרי הרג של פלסטינים תושבי הגדה המערבית בידי כוחות הביטחון הישראליים (צבא, מג"ב, שב"כ). מדווח בה על נסיבות הריגתם של 18 פלסטינים, הצעיר שבהם בן 13 והמבוגר בן 55, תושבי כפרים, מחנות פליטים וערים בגדה המערבית. המק-רים המדווחים התרחשו בחודשים נובמבר 89 — יוני 90. בפרק הזמן הנזכר נהרגו בגדה המערבית וברצועת עזה 160 פלסטינים בידי השלטונות הישראליים, ועל כן 18 המקרים המובאים בחוברת הם רשימה חלקית ביותר. התיאורים והדיווחים שאנו מוסרים כאן מבוססים על עדויות ואינפורמציה שאספו

במדים בארץ ישמעאל

אמנון רוזנקרופצקין

רולי רוזן ואילנה המרמן, משוררים לא יכתבו שירים - במדים בארץ ישמעאל: סיפורים ותעודות, פרוזה אחרת, הוצאת עם עובד, 1990

התרבות הישראלית מבוססת על ניתוק חד בין שני עולמות המתקיימים בעת ובעונה אחת: מכאן הכיבוש, ההת-קוממות נגדו ודיכוייה האלים, ומכאן תרבות ספרותית משגשגת ו"דמוקרטית" שמצליחה לשמור על שגרת חייה גם כאשר היא עוסקת בביקורת על המצב. גם בתקופת האינתיפאדה החברה הישראלית מצליחה לחיות את חייה תוך התעלמות מהנעשה בשטחים. "משוררים לא יכתבו שירים", ספרן של רולי רוזן ואילנה המרמן, לא מאפשר לקוראיו ניתוק והפרדה מהסוג הזה. זהו טקסט מרתק המצביע בבי-רוז, בעוצמה ומתוך כאב, על מהותה של תרבותנו בתקופת הכיבוש. הספר מכיל שנים-עשר מונולוגים של חיילים אשר שירתו בשט-חים במהלך האינתיפאדה, המבוססים על רא-יונות שערכה אתם רולי רוזן. בין המונו-לוגים ובתוכם משובצים קטעי קישור שו-נים: פקודות, הוראות ודפי הסבר שפרסם הצבא במהלך האינתיפאדה, ציטוטים נרחבים מ"משפט גבעתי" וקטעים העוסקים במהותה ובתפקידיה של החברה.

גם למי שחשוף לנעשה בשטחים ומנסה למחות כנגד הכיבוש קשה לקרוא את הספר הזה. הספר מציג תמונה מכאיבה של השגרה הברוטלית המאפיינת את פעילות הצבא, מהצקות קטנות ועד הכאות ועינויים מזעז-עים, שגרה של אלימות והשפלה הכרוכות זו בזו. גם תיאורי המעשים החריגים, שמשקלם בסיפורי החיילים אינו גדול, וגם המובאות מהפרוטוקולים של משפטי החיילים מוצבים בתוך קונטקסט של שגרה הכופה על משתת-פיה, מעצם מהותה, דפוסי התנהגות אלימים. הרושם קשה דווקא מכיוון שגיבוריו של ספר זה אינם עשויים מקשה אחת, אלא מייצגים עמדות שונות וקולות שונים הקיימים בחברה הישראלית.

הספר מציג זה לצד זה רובדי לשון שונים, המייצגים דרכי תיאור שונות של המציאות: שפת החיילים, שפה חיה ומפורטת, עומדת מול שפת הרשויות הצבאיות, שפת הפקודות

חמדת ימים

דודו פלמה

השעה מתארכת. מאחור, מכיוון הכביש לעתלית, מתגלגלת אל הרחבה שלפני הכלא מכונית-גלידה. לאט-לאט היא עוצרת לפני הבודקה של הש"ג. הבחור שליד הנהג שולח זרוע שעירה, שרירית, מסיט מתג, ולפתע בוקעים מן הרמקולים שעל הגג צלילים מזויפים להפליא של "סנטה לוצ'יה". המשקיף מן הכביש הראשי לכיוון שערי הכלא יטעה לראות במכונית-הגלידה המזייפת תיבת-נגינה ענקית, שהשאייר ילד שהלך לו למקום אחר. אני הולך וקונה גלידה אחרונה לפני שאני עולה על נתיב ה"ה" (ל"ה = 35 יום בפנים). עוברות עוד כמה דקות. פתאום שואג הש"ג לנהג הגלידה: "אתה שם! תכבה כבר את הדבר המזוין הזה! ואתם, בואו הנה כבר!" פתאום היינו בפנים.

אורי עמד לידי חיוור ומתוח. בפנים, עמוק בתוכו, חשש כל העת מיחס נוקשה של סוהרים, מעשי סדום של אסירים. פחד שהחדירו בו חיילי הפלוגה, לפני המשפט. עמדנו בחדר הקבלה. שם אתה משאיר מאחוריך את כל מה שמייצג אותך בחברה. תעודות, כסף, בגדים, שעון. דומה שאפילו את זהותך אתה מפקיד בשקית הנייר המרשרשת. תשוב אליך עם הכול כעבור שלוש שנים וחמישה יום. יצחק, גרוזיני קטן ומתולתל, שואל אותי בקוצר-רוח אם "החטא ועונשו" זה ספר פורנוגרפי. אם כן, אסור לי להכניס ספרי תועבה אל הכלא. הבטחתי לו שלא. יצחק עלעל בספר קצרות באי-אמון והחזיר לי אותו בשאט-נפש. אטיאס, בפעם השלישית בכלא — בקי ורגיל הוא מחליף סיגריה עם פקיד הקבלה. מתלחשש. גורף צחוקים וחבטות על השכם. תשאיר פה את השמפו, גוער בי יצחק הגרוזיני, מה אתה חושב לך, שאתה בבית-הבראה. אני מוציא את השמפו ומעביר אותו מתחת לדלפק לאורי שכבר נבדק. "יאללה, תסתדרו בשורה", משלח בנו אמנון הסמל-תורן את שאגתו. בבת-אחת הפכנו לאסירים. אמנון הוביל אותנו בגרון נטוי. הלך אתנו עד לפלוגה סמל-תורן אמנון.

בפלוגה, סג"מ רובינשטיין המ"פ עמד מולנו מתוח, לסתותיו משגורות רצי שרירים קטנים על גבי לחייו המגולחות למשעי, משרד אלינו את זעמו במשפטים קצרים, בוטים. רב"ט דינה

עמדה לצדו. עיניה השחורות הבריקו אלינו מזמינות, ידיה חותכות תנועות חדות באוויר. רב"ט דינה ערכה חיפוש. סג"מ רובינשטיין פיזר בקצה נעלו המצוחצחת את הערימה ששפך לפניו אורי. תיק כלי הרחצה נפתח פתאום ורוקן את תוכנו על הבלטות השחוקות מרקיעות שלפני השער. אורי, חיוור מזעם ורועד, התכופף לאסוף את הדברים. "מה אתה מתכופף", שאגה רב"ט דינה. "מי הרשה לך?" אורי הזדקף אובד-עצות. רב"ט דינה המשיכה לצרוח, קולה הדק מטפט ועולה כמעלות הזעם וההתרגשות. אסיר קטן-קומה שבגדיו תלויים על גופו, גדולים ממידתו, וכל-כולו נראה כילד שהתחפש לחייל, עבר בסמוך לרב"ט דינה, דוחף לפניו סיר גדול של מרק לארוחת-הצהריים הפלוגתית. כשהחלה דינה לצרוח נרתע לאחור ונחבט במצחו בזיז השער, שהיה פתוח רק למחצה. דם זב מהמצח ונשפך על העין. רב"ט דינה הסתובבה בחטף, הורידה לו סתירה אדירה ומיד אחר-כך צעקה שיפתח את העיניים המחוברות שלו ויסתכל לאן שהוא הולך, עיוור מזוין אחד. אורי עמד ושריריו השתרגו לזינוק נוראי על רב"ט דינה, על סג"מ רובינשטיין, על כל הכלא. תיכף יראה להם, לחיות האלה. ידפוק להם כאלה מכות. שידעו שיש להם עסק עם בני-אדם, לא עם חיות. הנחתי עליו זרוע מרגיעה ועצרתי בעדו. אחר-כך נגמר הכול. מעבר לגדרות ולשערים החתומים נישאו צלילי הצ'מבלו המזויפים. גבוהים, צורמים ומתכתתים. ביצוע אחרון של "סנטה לוצ'יה". תזכורת ממכונית-הגלידה שהתגלגלה לה חזרה לעבר עתלית. סג"מ רובינשטיין, מצוחצח, מתנשא, שלח אותנו לאוהלים. "אתם כבר תראו", איים רובינשטיין הבטחה מעורפלת ומעוררת חשש.

הערב ירד מהר. נסים סרוסי יילל אהבה כואבת מהטרזניסטר שבמשרד הפלוגה. אחר-כך שכבנו לישון יגעים, מתוחים וחרדים. עכשיו ודאי גם נועה והילדים הולכים לישון. אבל לפני-כן דורש נמרוד מנועה עוד פרק מ"פו הדוב" ונדרם בזרועותיה לפני הסוף. יריעות האוהל מרטיטות ברוח הקלה שעולה מן הים, מתהדקות עלי כמבקשות לחנוק אותי. בלילה, מאוחר, חותכות את הדממה כבסכין צרחות נוראות שעולות מאוהלו של שארלי. שני אסירים מהפלוגה השנייה, שמעבר לגדר, זיהו אותו בצהריים כשוטר הצבאי שדפק להם תלונה בתחנה המרכזית בתל-אביב. תפס אותם על חם בלי כומתה ליד קולנוע "מרכז". עכשיו הוא יושב. שארלי. נידון לעשרים ימי מחבוש בעוזן ביזה בעיר צידון. סתם מצלמה קטנה

אחת, התנצל שארלי. מה יש, אסור ליהנות קצת במלחמה המזורגנת הזאת. עכשיו עולות צריחותיו וקורעות לנו את השינה. דפקו לו ברזל-זווית בראש. פתחו לו את הראש וקרעו לו את האוזן. שידע מה זה לעצור חיילים בלי כומתה. שלחו אותו ל"רמב"ם" באמבולנס. חזר כעבור שבועיים. בראש מגולח, מחייך כגיבור. קוג'אק, יקראו לו כולם מעכשיו.

אתה יודע שבשבת באים ביקורים, לכן כשב-אים ביקורים אתה יודע שבשבת. אז כולם נעשים עצבניים. צועקים אחד על השני. בשבת אולי יגיעו גם נועה והילדים לביקור. יראו אותי שונה, אחר. בבגדים מכוערים. רזה יותר. נמרוד ישאל אותי: אבא, למה אתה בבית-סוהר. רק אנשים רעים יושבים בבית-סוהר. ואני אחבק אותו כדי שלא יראה אותי בוכה. אחר-כך ייסעו להם, נושאים עמם חלק ממני ומשאירים את השאר פה, כלוא.

דני ט. שוכב במיטה לידי. דק גו, בהיר עיניים. תמיד מוכן להתבדח. הומור רך. עלה לארץ מארגנטינה. אבא שלו עיתונאי חשוב. היום בארצות-הברית. השכנים שלו בתל-אביב לא אהבו את הסיפורים שלו על ישראל. "תאר לך", אמר לי דני, "תאר לך שאתה נמצא במטבח. שותה קפה של בוקר, למעלה, בקומה העליונה. אתה שומע רשרושים. זוהי הבלונדינית שמתמתחת אחרי הלילה הגדול שבילתה לצדך. הפטיפון מנגן נעימה סנטימנטלית, חוליו סוסה מזמר טנגו. בחוץ יורד גשם. ואתה בוכה מהאידיליה של המצב. כן, צוחק דני, "זה חלום של גבר ארגנטיני."

אנרי הגיע בבוקר. מנהל חברה גדולה ליבוא. כבר מההתחלה לא שיין לכאן. בן ארבעים ושמונה, מבוגר. ערק ממילואים. מתרגש בקלות. מקלל הרבה בצרפתית. כל מלה שנייה — "מרד". כשהוא מתרגש, הוא מקלף מעליו את התרבות. הוא כבר יראה למינאקים. למראה סוהר הוא מתחיל להשתולל עד שאפשר להרגיע אותו רק על-ידי זריקה. אז שוככות התייפחויותיו, עד שהן הופכות לנשימה סדירה של עילפון. אחר-כך, כשיחזור להכרות, ישוב זעמו ויתעורר. הוא יראה להם מי זה אנרי. הוא מכיר את בגין אישית, חברים הוא ובגין. מה זה פה, גרמניה? איך אפשר להפריע לו לנהל את החברה בגלל מילואים כל שנה. כל המפקדים בצה"ל מטומטמים. כל זה נשפך לו במבטא צרפתי מדרג. צחקנו. אחר-כך ניסה להכות ביחד את סג"מ רובינשטיין המ"פ ואת סמל הפלוגה אשכנזי. סמל אשכנזי תפס בו חזק מאחור וגרר אותו על הארץ לצינוק. אנרי נגרר על הארץ מושפל, סבא לשלושה, בוכה וקורא

לעזרה את בגין. כעבור כמה ימים נעלם. כנראה השתחרר.

דני ט. הליט פניו בידיו ודיבר בקול כבוש. "פעם הגיע למחסום שלנו, עלייד צור, ילד ערבי מבוהל, בלי תעודות. עצרנו אותו לפי ההוראות וקראנו לקצין. הקצין בא. הסתכל בילד. החליט לשלוח אותו לחקירה בצור. פתאום לא יכולתי לסבול את הרעיון שיחקרו את הילד. תפסתי קריזה ושחררתי אותו על דעת עצמי. אני זוכר שפעם, כשהיינו עוד בארגנטינה, נסענו לבקר את אבא בכלא. נסענו מאתיים ק"מ מבואנוס איירס. כל פעם שהיינו נעצרים באחד המחסומים של הצבא בדרך, היינו עושים את עצמנו כאלה נחמדים, לא מזיקים וסימפטיים. רק שייתנו לנו לעבור. שייתנו לראות את אבא. עכשיו אני נמצא כאן, בצדו השני של המחסום. רואה את הערבים האלה מתאמצים להיות נחמדים אלי. מתחנפים כדי שאתן להם לעבור. זה שיגע אותי. חזרתי הביתה. אחרי סברה ושתילה נשבעתי שאני ללבוש לא חזר וסירבתי."

אדם הוא נוף מולדתו. מה קורה לו לאדם שנוף הולדתו הושחת. מה קורה לנוף אם האדם שלו משנה את דמותו. האם יגיב בועם, בכאב, או בהזדהות. בעצם, מה מרגיש אדם הקם יום אחד בבוקר ומוצא עצמו מחוץ לנוף מולדתו. עדנאן אבו כלף. דרוזי, חומד של בחור. גופו רזה וגמיש. ילך ללמוד רפואה בגרמניה המזרחית, מיד לאחר שישתחרר מהכלא. עכשיו הוא יושב מולי על המיטה ושופך מונולוג מריר. "כלא זה כלא. בכל מקום," אומר עדנאן במרירות. "אם זה כלא רמלה, כלא תל-מונד או כלא 6. אותו הדבר כולם. תמיד אחד שלא מסכים עם הממשלה והכיבוש ישימו אותו בכלא. למה? האם זה בגלל שהם כאלה דרוזים עצבניים? או שזה בגלל החינוך הדפוק שהם קיבלו בבית-הספר? בגלל שניסו להפריד אותם מהערבים. לימדו אותם שהם דרוזים, ודרוזים הם ציונים. וערבים הם האויבים של הציונות. אני אוהב את החופש ושונא כל מי שמדכא משהו אחר. אני יודע למה אני פה בפנים. וזה אוכל אותי. רגשית אני שונה מכם. אני בן לתרבות אחרת. מנהגים אחרים. אני מרגיש ככול כאן. אני מרגיש שלא נותנים לי להיות הכן-אדם האמיתי שאני. שרוצים בכוח שאני אהיה משהו אחר. אני לא רק איזה דרוזי נקודה. דרוזי נקודה זה טמטום. יש משהו אחר. הנקודה האדם לא נפסק כששמים לו נקודות. אני חושב שמי שלא יודע איך זה להיות ככה, מגיע לו להיות ככה פעם אחת, כדי שיבין כמה זה נורא." השתררה שתיקה באוהל. אורי הצית סיגריה כלא מתפזרות כיד רועדת ויצא החוצה

בעיניים לחות. רגשני אחד. תמיד הוא בוכה בקלות.

בצהריים פרץ סמל הפלוגה אשכנזי לאוהל חדר-האוכל וצרח: "לא לגעת באוכל!" "למה?" שאלנו. "ככה אני רוצה! שאיש באוהל הזה לא יעז לגעת באוכל עד שארשה." ישבנו בדממה. מביטים על האוכל המחורבן שבמסטינג המ-חורץ, איך הוא הולך ומתקרר מול עינינו הכ-לות. אחרי שהאוכל היה קר, אמר סמל אשכנזי בחיוך של פיה טובת-לב: "בתיאבון, עכשיו אתם יכולים לאכול." אורי קם ויצא החוצה עצבני. בחוץ פגש את שוויילי. בן שמונה-עשרה שוויילי, קטן קומה. צלקת חוצה את פני הילד הזקנות שלו. טוב לו בכלא. נהנה ממעמד מיוחד. כושר הישרדות גבוה. מנקה להם את החדרים והמזעזעזע, מנקה, מכבס, מגהץ להם את הבגדים. להם, לסגל הסוהרים. חלקלק, מתחנף, הוא מוכן לכל קריאה שתבוא. אורי פרק את זעמו בשגרור בעיטה אדירה בישבנו של שוויילי הקטן. אחר-כך אמר לעצמו בסלידה עצמית: "גם כן חכם נגד חלשים." ולא ידע את נפשו מרוב צער.

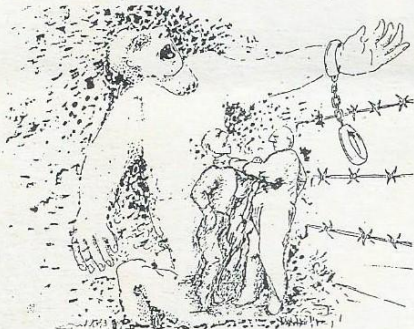
בלילה. איציק האגרנום מעביר קורס מזורז על קקטוסים. מדבר בהתלהבות על כושרם לשרוד כתנאי המדבר הקשים. מציין את יכולתם המור-פלאה לאגור מים. חליפה הנהג צוחק. נהג מג"ד חליפה. יום אחד לקח את הרכב ונסע מלב-נון לירושלים. הביתה. הבטיח לבחורה להוציא אותה לסרט. וחליפה לא שוכר את המלה שלו. אחר-כך שמו אותו בכלא. עכשיו הוא צוחק לעצמו. מדמה את עצמו לקקטוס עם כושר הישרדות גבוה. הרעיון כל-כך מצחיק אותו, שהוא לוקח מזלג מהמסטינג ומתחיל לדקור את כולם. רק כשדקר את מזרחי, חטף אגרוף באף ויצא החוצה נעלב. מזרחי לא אוהב שדוקרים אותו. מזרחי הוא חיה. גדול, שעיר, עצבני. מרביץ כל הזמן. שוכב במיטה, לא מדבר עם אף אחד. בלילה כשהוא מאונן, שומעים אותו בכל האוהלים של הפלוגה. רק אחרי שהוא גומר, יכולים כולם ללכת לישון. הסוהרים פוחדים מפניו. עושים לו כבוד, מדברים אתו בנימוס. אומרים שאנס בחורה בצידון.

מה עוד תבקשי מאתנו מכורה ואין עדיין. אני רוצה כבר להיות חזרה בקיבוץ. בחדר-האוכל. להתווכח בחום עם אודי ודודיק. להוכיח שאני צודק, שאי-אפשר אחרת. שההשלמה לא תר-ביל לשום דבר. רוצה להיות שם ולספר להם על מחזות שלעולם לא יגיעו אליהם. נופים שאינם כלולים בשום חבילת-תיור שהם מכירים מטיולי דרום-אמריקה שלהם. נופים שקיימים בהיחבא. מאחורי גדרות-תיל ושערים חשמליים.

נופים שהם עולם שלם שנחבא וממתין לגילוי. אנחנו נרדמים לאט. יודעים שמחר נתעורר ליום חדש שייראה בדיוק כמו היום. הרוח שבאה מן הים להצליף בדגל שבמרכזו מגרש המסדרים נושאת בכנפיה זמר אסירים נוגה. "דיכי דיכי יה ראבאבה, קח ת'בעסה בסאבבה." הזמר עוטף את כולם בדיכאון סמיך שנדבק לנשמה. עוד מעט יפשוט סג"מ רובינשטיין המ"פ את מדיו המגוהצים וילבש חסיין-אש. יצמיד לצד שמאל של חזהו את אות שלום הגליל. יתבונן בבכבאותו הנשקפת אליו מהראי. ינפח את החזה ויצא להס-תובב חרש בין האוהלים הנרדמים. זה יעשה לו טוב. יעשה לו טוב על הלב. אחר-כך תיפול שינה כבדה על הכלא. כמו באגדות. אז אולי יצליח חליפה לזיין סוף-סוף את רב"ט דינה הנחשקת באחד ממגדלי השמירה. מקום טוב לזיונים מגדל השמירה. גבוה, שקט, מבודד. אז, בדממה המשתררת, אולי אפשר יהיה למצוא מרפא לנפש המשתלחת, הכלואה, שכל-כך רוצה, כל-כך לא יכולה להיות במקום אחר. מעבר לתוואי הסיורב והכלא. מעבר לגדרות המלים הנדחקות להביע את חשכת הימים האלה. ימים קשים ומפרכים של מאבק עיקש ובלתי-פוסק על חליפת השפיות שלא תיפרם, של יחסי רעות מתהדקים. ולרגע אחד מטורף והגייוני של טרם שינה אפשר יהיה להאמין שהימים האלה יבואו אל קצם. וכל אחד, בתורו, יצטרע אל השערים החוצה. מזרחי החיה מתהפך במיטתו. חסר-מנוחה הוא נאנק ומורט את השמיכה. ודאי אונס ערבייה בחלומו. לפתע הוא מפסיק להיטלטל וברוך שלא יאמן הוא פולט מבין שפתיו מלה אחת, אמא. אחר-כך, כתינוק מתחטא, הוא מתכרבל בתוך שמיכת הצמר הדוקרנית ומתחיל לנחור. ובאותה שעה, בשנתם, מתחת ליריעות ההול-כות וכבדות מטל הלילה, חצו האסירים איזה רוביקון של הנפש שאין ממנו חזרה. כל הדברים שקרו כבר מוטלים נטושים על הגדה השנייה, מאחור, מצפים ורומזים להם לחזור. והם הפנו אליהם את גבם והמשיכו ללכת למחזות החלום. בלתי-פגיעים. חופשיים סוף-סוף.

עד לבוקר.

מתוך: טהיטי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1989

סכנה - גבול לכניסה - אין מעבר

خطر الحدود امامكم - لا يجوز العبور

DANGER - FRONTIER - NO PASSAGE

DANGER - FRONTIERE DE VOUS - PAS DE PASSAGE

אסכנה - ד' גבולין אין אונטן - קיין דורכגאנג

1948

1948

